

DİSK'in Kuruluş ve Varoluş Yılları (1966-1970)*

Aziz ÇELİK*

“Biz devrimciliği; bugünkü tutucu, gerici ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerin Anayasa uyarınca değiştirilmesi ve Anayasa ilkelerinin hayata uygulanması anlamına alıyoruz”
DİSK Kuruluş Bildirisi'nden, 1967

Öz: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) 50 yılını tamamladı. DİSK, Türkiye işçi sınıfının müstesna yılları olan 1960'ların ikinci yarısının ruhuyla doğdu. Kuruluşu, Türkiye'nin tarım toplumundan sanayi kapitalizmine, kırdan kente büyük bir toplumsal dönüşüm sürecinde, 1961 Anayasası'nın demokratik hukuk devleti olanakları içinde ve büyük siyasal gerilimlerin ortasında gerçekleşti. DİSK, kamu işletmelerinde örgütlenen Türk-İş'ten farklı olarak yükselen sanayi kapitalizminin sonucu olarak görülebilir. Bu bağlamda, DİSK'in özgün yanı, dönemin en büyük ama güdümlü sendikal örgütü olan Türk-İş'e karşı sınıf sendikacılığının ehil temsilcisi olarak doğmasıdır. DİSK kuruluşunun hemen ardından ana akım siyasetin ve ana akım sendikacılığın ve sermayenin taarruzuna uğradı. Ancak DİSK'in kuruluş sonrasındaki birkaç yıl içinde kalıcı olduğu anlaşıldı. Gerek özel sektör işçilerinin DİSK üyesi sendikalara teveccühü, gerekse DİSK'in işçi hakları mücadelesinde güven veren tutumu DİSK'in tutunmasını sağladı. DİSK üye hacminin başlangıçtaki sınırlılığına rağmen, kuruluşunun ardından sendikal hareket içinde kalıcı bir yer edinmeyi başardı ve Türkiye'de sınıf sendikacılığının uzun soluklu örneği olabildi. DİSK'in ilk yılları Türkiye'nin ve Dünya'nın siyasal ve sosyal açıdan gerilimli bir dönemine denk gelmiştir. DİSK'i kuran sendikacıların ezici çoğunluğu Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) de (1961) kurucusuydu. Ancak ne yazık ki DİSK kurulduktan kısa süre sonra TİP'in yükselişi yerini gerilemeye bırakmıştır. Tarihin cilvesi o ki, DİSK yükselirken TİP güç kaybedip geriliyordu. DİSK sadece ülke siyasetinin değil yakın ilişki içinde olduğu TİP'in ve solun iç sorunlarının ağırlığını da hissetti.

* Bu makale fikri uzun bir süredir hazırlıkları devam eden ve yakın zamanda yayınlanması planlanan kolektif bir çalışmanın, DİSK tarihi ile ilgili kapsamlı bir kitabın hazırlık sürecinde ortaya çıktı. Makaleye belge sağlayarak, kaynak tarayarak, okuyarak veya önerileriyle katkıda bulunan Bülent Erdem, Can Şafak, Ceyhan Güler, Deniz Beyazbulut, Erden Akbulut, Esra Aras, Meliha Kaplan, Süreyya Algül, Yıldırım Koç ve Zafer Aydın'a çok teşekkür ediyorum. Şüphesiz, makalenin tüm sorumluluğu ile olası eksik ve hataları tümüyle bana aittir.

* Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü.

Bu çalışmada DİSK'in ilk yıllarını -kuruluş sürecinden 15-16 Haziran'a- bir bölümü ilk kez kullanılacak kaynaklara dayanarak ele almaya ve az bilinen kuruluş ve varoluş yıllarının DİSK'in geleceğine etkisi tartışmaya çalışacağım. **Anahtar kelimeler:** DİSK, sendikacılık, devrimci sendikacılık, Türkiye'de sendikacılık.

The Years of Formation and Survival of DİSK (1966-1970)

Abstract: Established in 1967, the Progressive Trade Union Confederation of Turkey (DİSK) has completed its 50 years. DİSK was by virtue of the 1960s which is known as the exceptional years of working class of Turkey. Its foundation occurred at a time when Turkey was undergoing a tremendous social transformation from agrarian society to industrial capitalism and from the rural to the urban, within the democratic possibilities of the rule of law of the 1961 Constitution and in the mid of great political turmoil of the time. Contrary to Türk-İş trade union confederation which organised at public enterprises, DİSK may be evaluated as a result of newly emerging industrial capitalism. In this sense, what makes DİSK unique is that it came into existence as a competent representative of class unionism against Türk-İş which was the leading but government-controlled confederation of the time. Just after its foundation, DİSK was attacked by the establishment including government and mainstream trade unionism, and big business circles. Nevertheless, in a couple of years following the foundation it was comprehended that DİSK was persistent and permanent. The favour of workers in the private sector for DİSK affiliated unions on the one hand and DİSK's reliable attitude during workers right struggles on the other were key in its survival. Despite the limited membership level it had at the beginning, DİSK achieved a permanent ground in trade union movement in the following years and has become a longstanding example of class unionism in Turkey. The first years of DİSK coincided with a turmoil period both in Turkey and across the world socially and politically. The most of DİSK's founders were also founders of Labour Party of Turkey (TİP) in 1961. Unfortunately, shortly afterwards DİSK was founded, the rise of TİP became reversed. It was the irony of history, while DİSK was emerging, TİP was losing its power and vote popularity. DİSK suffered from not only troubles of Turkey's general political conditions but also internal severe problems of TİP and the left with which it had close connections. In this article I intend to examine the first years of DİSK - from the foundation to the resistance of 15-16 June 1970- based on primary sources some of which will be referred for the first time, and to discuss the effect of the less known foundation years of DİSK on its trajectory.

Keywords: DİSK, trade unionism, progressive unionism, trade unionism in Turkey.

Giriş

Fransız siyaset bilimci Maurice Duverger *Siyasal Partiler* adlı çalışmasında “*insanlar nasıl çocukluklarının izini bütün hayatları boyunca taşırlarsa, siyasi partiler de kökenlerinin derin etkisi altında kalırlar*” saptamasını yapar (1993). Bu saptamanın sendikal örgütler için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. O nedenle DİSK'in kuruluş yıllarının incelenmesi bütün tarihini ve gelişimini anlamak açısından önem arz ediyor.

Türkiye sendikal hareketinde kökleri 1946 ve 1947 sendikacılığına kadar uzanan farklılaşma, 1960'lı yıllarda belirgin hale geldi. Kamu işletmelerinde doğan ve iktidarla uyumu esas alan ve “1947 sendikacılığı” olarak da bilinen sendikacılığa karşı, kökleri 1946 sendikacılığına uzanan esas olarak özel sektörde filizlenen mücadeleci sendikacılık 1960'ların başlarında yeniden sahneye çıkmaya başladı. İçlerinden dördünün daha sonra DİSK kurucusu olacağı 12 sendikacı 1961 yılında Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP) kurdu. TİP'li sendikacılar ile Türk-İş yönetimi arasında ilerleyen yıllarda pek çok konuda gerilimler ve farklılaşmalar yaşandı. Nihayet bu gerilim ve farklılaşmalar geri dönülemez bir noktaya gelerek 1967 yılında DİSK'in kuruluşuna yol açtı.

Türkiye sendikal hareketi içinde çeşitli dönemlerde farklılaşmalar ve ayrışmalar yaşandı: 1946 ve 1947 sendikacılığı ayrışması, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB) ile İstanbul Hür İşçi Sendikaları Birliği (İHİSB) ayrışması ve 1960'ların ilk yarısında irili ufaklı ayrışmalar (Türk Hür-İş Konfederasyonu gibi) söz konusu olmuştur. Ancak Türkiye sendikacılığı açısından uzun dönemli etkileri, boyutları ve ortaya çıkardığı sonuçlar açısından DİSK'in kuruluşu en önemli sendikal yol ayrımıdır. DİSK'in kuruluşu ani ve kısa süreli gelişmelerin değil, uzun ve birikmiş çeşitli sorunların yarattığı bir kırılmadır.

DİSK 50 yıllık tarihinde çok sayıda engelleme, müdahale ve badire ile yüz yüze kaldı. Bu 50 yıl boyunca pek çok mücadele deneyimi DİSK sayesinde emek tarihine yazıldı. DİSK tarihinin kilometre taşları olan 15-16 Haziran direnişi, Genel Yas Eylemi, 1 Mayıslar emek tarihinde daha yaygın bilinirken DİSK'in kuruluş ve varoluş yılları daha az irdelenmiştir. Oysa bu dönem DİSK'in var olma mücadelesinde önemli bir rol oynamış ve DİSK'in pek çok benzer deneyimden farklı olarak silinip gitmeden tutunabilmesini sağlamıştır. Bu çalışmada bir bölümü ilk kez kullanılan belgelerden de yararlanarak DİSK'in ilk yıllarını ele alacağım. DİSK 1967'de kurulmuş olsa da kuruluş iradesi 1966'da ortaya çıktığı için inceleme dönemini 1966-1970 olarak ele aldım.

Türk-İş İçinde Artan Gerilim

TİP'li sendikacılar ile Türk-İş yönetimi arasındaki ilişkiler TİP'in kuruluşundan itibaren altı yıl boyunca ayrılma olmadan devam etse de bu dönem boyunca sendikal örgütlenme, sendikal mücadele ve işçi eylemleri konusunda TİP'li sendikacılarla Türk-İş yönetimi arasında önemli görüş farkları ve gerilimler yaşandı.

DİSK'in kuruluşuna giden süreçte Türk-İş'te gerilimi büyüten ve yarılmaya yol açan bir dizi önemli gelişme yaşandı. Bunlar Mart 1965 Kozlu Direnişi, Ekim 1965 Genel Seçimleri ve 1966 Türk-İş Genel Kurulu'dur. Bu üç gelişme Türk-İş'te gerilimi derinleştirmiş ve DİSK'in kurumasına yol açmıştır. Ayrıca 1966 Paşabahçe Şişecam Fabrikası grevi de DİSK'in kuruluşunda dolaylı etkenler arasında kabul edilebilir (Çelik, 2010). Şimdi bu gelişmelere kısaca göz atalım.

10-12 Mart 1965 tarihinde Zonguldak'ta meydana gelen ve iki işçinin ölümüyle sonuçlanan direniş Türkiye sendikal hareketinin önemli dönüm noktalarından biridir. Zonguldak-Kozlu olayları işletme kârından dağıtılacak 6 milyon liralık liyakat zammının sadece kıdemli işçilere değil, her işçiye eşit olarak dağıtılması talebinden çıktı (Sosyal Adalet, 13 Nisan 1965). Gelik, Karadon, Kilimli ve Çaydamar bölgelerinde 10 Martta başlayan grevler 11 Mart 1965 tarihinde Kozlu bölgesine sıçradı. Greve çok geniş katılım olması nedeniyle grevcilere karşı askerler kullanıldı, grevci işçileri dağıtmak için olay yerine askeri birlikler sevk edildi ve askere havaya ateş aç emri verildi. Açılan ateş sonucu Satılmış Tepe ve Mehmet Çavdar adlı iki işçi öldü, 10 işçi ve 12 er yaralandı. Hükümet Bolu'dan bir askeri birliği bölgeye kaydırды ve işçilerin üzerinden jetler uçuruldu. Olaylardan sonra 100'e yakın işçi tutuklandı (Çelik, 2010).

Kozlu olayları uzun zamandır Türk-İş yönetimi ile TİP'li sendikacılar arasında yaşanan gerilimi tırmandırdı ve kırılmayı hızlandırdı. Olayların bölgede uzun yıllardır örgütlü olan Zonguldak Maden İşçileri Sendikası'nın bilgi ve denetimi dışında gelişmesi¹ ve sendikanın işçiler üzerinde etkisini kaybetmesi de sendikacılar arasında büyük şaşkınlık ve tereddüt yarattı. Öfke zaman zaman sendikacılara yöneldi (Karahasan, 1978). Kozlu olayları ile ilgili Türk-İş bildirisinde TİP ve TİP'li sendikacılar hedef alındı. Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç, Türk-İş Yönetim Kurulu üyesi, TİP Genel Sekreteri ve Lastik-İş Sendikası Genel Başkanı Rıza Kuas'ı Türk-İş'i orduya karşı kışkırtmakla suçladı. Bu suçlamalar ve bunları şiddetle reddeden Kuas'ın yanıtları Türk-İş ile TİP'li sendikacılar arasındaki ilişkileri geri dönülmez bir biçimde bozdu. Kozlu direnişi Türk-İş yönetimi ile TİP'li sendikacılar arasında ilk açık çatışmaya yol açması nedeniyle önemli bir kırılma noktasıdır (Çelik, 2010).

¹ Olayların ardından, Zonguldak Maden İşçileri Sendikası Başkanı Osman İpekçi ve Genel Sekreteri Ahmet Baş tarafından Başbakan Ürgüplü'ye yollanan bir ihbar mektubunda "9.3.1965 tarihinde Karadon Bölgesi Gelik Ocağında başlayıp, 11 Mart 1965 tarihinde Kozlu Bölgesinde kanlı olaylara zemin hazırlanmasına sebebiyet veren sabık sendika başkanı Mehmet Alpdünder" hakkında suçlamalara yer veriliyor ve Alpdünder'in basıp dağıttığı bildiriler hakkında gerekli ihbarların yapıldığı Başbakan Ürgüplü'ye bildiriliyordu. 1 Alpdünder olaylardan sonra tutuklandı ancak açılan dava sonucunda beraat etti. Kozlu olaylarını sorumlusu olarak ilan edilen Mehmet Alpdünder daha sonra DİSK'in kurucuları arasında yer alacaktır. Bakınız Zonguldak Maden İşçileri Sendikası Başkanlığı'ndan Başbakan Ürgüplü'ye 17.3.1965 tarihli yazı, BCA 030.01.124.795.1.

1965 seçimlerinde Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi (AP) yüzde 53 oy oranı ile 450 milletvekilinin 240'ını kazanarak tek başına iktidar oldu. Böylece 1961'den beri devam eden koalisyon hükümetleri sona ermiş ve 1971 yılına kadar devam edecek AP hükümetleri dönemi başlamış oldu. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise yüzde 28,7 ile 134 milletvekili elde etti. Böylece 27 Mayıs sonrası DP'nin mirası üzerinde yaşanan anlaşmazlık ve bölünme sona ermiş ve merkez sağ AP çatısı altında birleşmişti. 1965 seçimlerinin bir diğer özgün yanı ise TİP'in yüzde 3 oy alarak 15 milletvekili ile Meclis'e girmesiydi.

1965 Ekim ayında yapılan genel seçimlerde AP'nin tek başına iktidara gelişinin ardından 1966 Mart ayında yapılan Türk-İş 6. Genel Kurulu'nda da AP'yi destekleyen sendikacılar Türk-İş yönetiminde çoğunluğu elde ettiler ve sosyalist sendikacılar yönetime seçilemedi. Tıpkı sosyalist sendikacı Şaban Yıldız'ın Türk-İş'in 1952 İzmir Genel Kurulu'nda tasfiye edilmesi gibi, Rıza Kuas da 1966 Genel Kurulu'nda Türk-İş yönetiminden tasfiye edildi (Çelik, 2010).

Maden-İş'in Konfederasyon Kararı ve SADA (1966)

DİSK'in kuruluşu açısından dönüm noktası sayılacak adım Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Yönetim Kurulu'nun 26 Ocak 1966 tarihinde yaptığı toplantıda atıldı. Maden-İş bu kararla yeni bir konfederasyon kurulması konusundaki kararlılığını ortaya koydu. Maden-İş Genel Yönetim Kurulu bu toplantıda "*Türk-İş kongresindeki [Mart 1966] neticeye göre, gerekirse kongreden sonra hakiki işçi Konfederasyonunun kuruluşunda Maden-İş olarak öncülük yapılmasına ve bu konuda Genel Yürütme Kurulu'na her türlü idari ve ödeme yetkisinin verilmesine*" karar vermişti (Türkiye Maden-İş, 1967). Maden-İş Genel Yönetim Kurulu kararı, Türk-İş ile yol ayrımına geldiğini ve son bir olanak olarak Mart 1966 tarihinde toplanacak olan Türk-İş 6. Genel Kurulu'nda mücadele yürütülmesinin öngörüldüğünü göstermektedir. Bu genel kurulda istenen sonucun alınmamasının Türk-İş'ten kopuş konusunda belirleyici olduğunu söylemek mümkündür.

Bu karar ayrı bir konfederasyon kurma görüşüne Ocak 1966 tarihinde varıldığını göstermektedir. Dolayısıyla DİSK'i kurma iradesinin 1966 başlarında ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Kararın gizli alınması ve mahrem tutulmasına karar verilmesi Maden-İş'in kararlılığını ve örgütsel disiplini göstermesi açısından önemlidir. Kararda yer alan "*hakiki sendika*" kavramı daha sonra DİSK kuruluş belgelerinde "*gerçek bir işçi konfederasyonu*" şeklinde yer alacaktır. Maden-İş'in kararının satır aralarından bu kararın alınmasında Türk-İş yönetiminin Maden-İş'e karşı takındığı örgütsel tutumun belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

1966 yılında Paşabahçe Cam Fabrikası'nda Kristal-İş Sendikası tarafından yürütülen grevin DİSK'in kuruluşuna etkisi konusunda emek tarihi çalışmalarında çeşitli değerlendirmeler ve tartışmalar söz konusudur. Paşabahçe grevini yürüten ve destekleyen Kristal-İş, Petrol-İş, Lastik-İş, Maden-İş ve Basın-İş 24 Kasım 1966 tarihli Türk-İş Onur Kurulu kararıyla Türk-İş'ten geçici olarak ihraç edildi. İşte bu

ihraçlar DİSK'in kuruluşu ile ilişkilendirilmekte ve bu grevin DİSK'in kuruluşuna yol açtığı yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır. Ancak bu ilişki oldukça tartışmalı ve abartılıdır. Paşabahçe grevi ile ilgili kaynaklar, belgeler ve tanıklıklar birlikte ele alındığında grevin, DİSK'in doğuşunda doğrudan belirleyici bir etkisi olmadığı, sadece dolaylı etkenlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Türk-İş içerisinde çeşitli nedenlere dayalı olarak zaten var olan, fiilen yaşanan ayrışmalar 1966 Paşabahçe grevi nedeniyle biraz daha görünür hale gelmiştir (Çelik ve Aydın, 2008).

DİSK'in kuruluşuna giden bir önemli adım, Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması'nın (SADA) 15 Temmuz 1966'da İstanbul'da Basın-İş Genel Merkezinde Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler, Basın-İş Genel Başkanı İbrahim Güzelce, Lastik-İş Genel Sekreteri Kemal Ayav ve Gıda-İş Genel Başkanı Kemal Nebioğlu tarafından imzalanmasıdır. SADA DİSK'in kuruluşunun ön çerçevesi olarak kabul edilebilir (SADA, 1966). SADA işverenlerin örgütlenmesi ve çeşitli alanlarda yürüttükleri çalışmalar karşısında işçi sendikalarının da güçlerini birleştirmeleri fikrinden hareket etmektedir. SADA sendikaların önündeki güç sorunlarla mücadelede örgütlenme, eğitim, toplu sözleşme, grev, hukuk, araştırma, basın-yayın gibi mesleki ve sendikal konularda maddi ve manevi bir güç birliği girişimidir. SADA örgütlenme ve sarı sendikalarla mücadelede olanakların ortaklaşa kullanılmasını ve sendikal eğitim ve yayın faaliyetlerinde işbirliği ve eşgüdümü hedefleyen bir anlaşmadır. SADA Genel Sekreterliği DİSK'in kuruluş hazırlıklarında da önemli rol oynadı.

SENDİKALAR ARASI DAYANIŞMA ANLAŞMASI

Türkiye'de Sendikalar, 274 ve 275 sayılı yasaların uygulanmaya başlamasından sonra daha açık ortaya çıkan çok önemli sorunlarla karşılaşmıştır.

Daha önce, İşçi Sendikalarına karşı birleşme zorunluluğunu duymayan işverenler, derhal örgütlenmişler, işkolu işveren sendikaları ile işveren konfederasyonunu kurmuşlardır. İşveren kuruluşları çok yeni olmasına rağmen kısa süre içinde örgütlenmek suretiyle, kuruluş, uzman kadroları ve Toplu Sözleşme temel ilkeleri bakımından işçi sendikaları karşısına büyük bir güç olarak çıkmışlardır. Diğer taraftan bu işveren kuruluşları, esasen sağ sol mücadelesinin yapılmakta olduğu bu günkü Türkiye ortamında, kanunların işçi çıkarına olan hükümlerini işverenler çıkarına değiştirme veya uygulama çabalarına son derece geliştirmişlerdir.

İşçi sınıfı içinde bir takım emek sömürücüleri, çok müsait buldukları bugünkü ortam içinde sosyal ve ekonomik sorunlarımızın çözümü için değil, kişisel çıkarları için yeni yeni sendikalar kurmuşlar veya mevcutlardan bir kısmını ele geçirmişler, böylece işçinin gücünü parçalamak için çalışan işverenlerin bu niyetine, bilerek veya bilmeyerek yardımcı çabalara girişmişlerdir. Bugün Türkiye'de işçi sendikalarının sayısı bilinemez hale gelmiştir. İlk bakışta Türk-İş'in çözümlemesi gerekli gibi görünen bu sorunlar karşısında, İşçi Sendikalarının her şeyi Türk-İş'ten bekleme anlayışı noktasından hareket ettikleri ve kendi kapısının önünü süpürür durumda kaldıkları için, çözümlenmesi güç bu sorunlar önünde kendi güçlerini aşan kuvvetlerle mücadele etmek zorunluluğunda kalmışlar ve kalmaktadırlar.

Görsel 1: SADA özgün metninin ilk sayfası, TÜSTAV-DİSK Arşivi

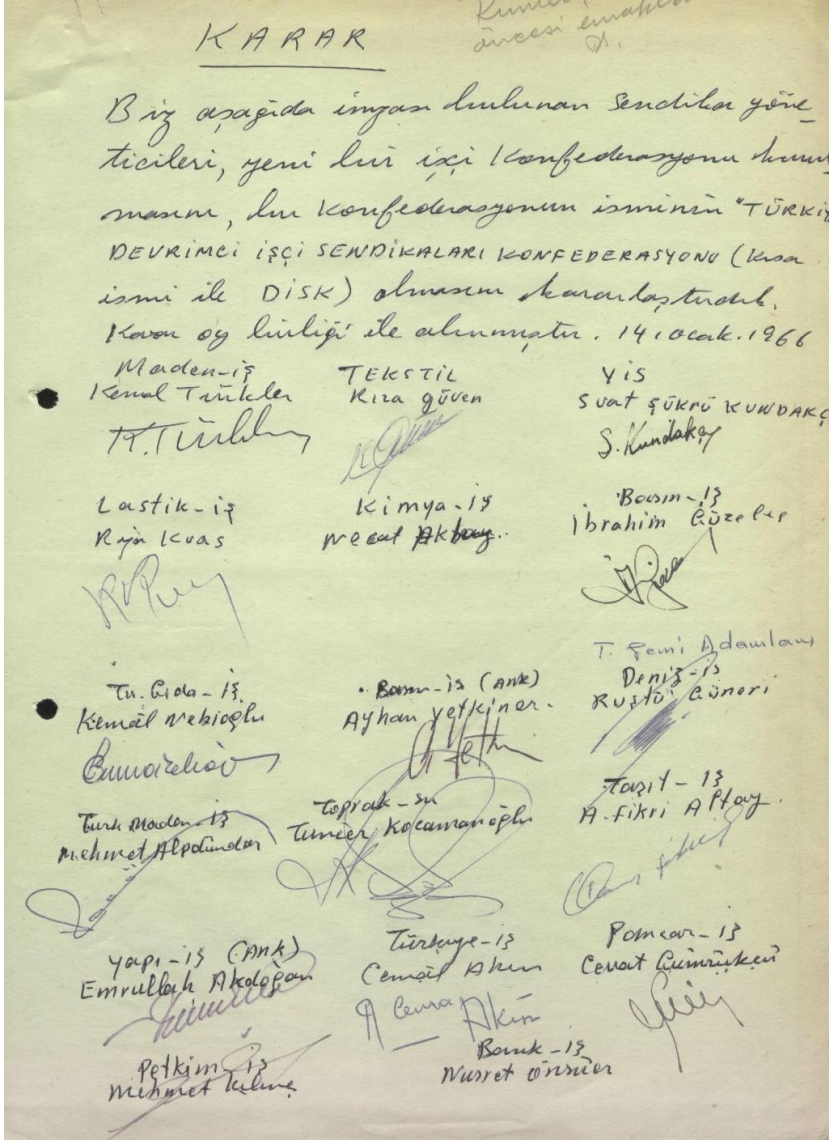
Kuruluş Hazırlıkları

DİSK'in kuruluş kararının ve adının yazıya döküldüğü tarih 14 Ocak 1967'dir. Bununla birlikte yeni bir konfederasyonun kuruluş çalışmalarına ilişkin yazışmalara 30 Aralık 1966 tarihinden başlayarak rastlıyoruz. Kemal Türkler, Rıza Kuas ve

Kemal Nebioğlu imzasıyla İstanbul Belediye Başkanlığı'na 30 Aralık 1966'da gönderilen bir yazıyla kuruluş kongresi için dönem içinde birçok benzer toplantıya ev sahipliği yapan Spor Sergi Sarayı istenmektedir (Algül, 2015). Bu talep DİSK'in görkemli bir kuruluş kongresi yapmak istediğini göstermektedir. Ancak Spor ve Sergi Sarayı'nın Mayıs 1967 tarihine kadar kapalı olması nedeniyle kuruluş kongresi Spor ve Sergi Sarayında yapılamamıştır. DİSK'in kuruluş çalışmaları 1966 aralık ayı sonundan başlayarak bir dizi toplantı sonucunda gerçekleşti. Kuruluş için kritik önem taşıyan toplantılar 31 Aralık 1966, 14 Ocak 1967 ve 30-31 Ocak 1967 tarihlerinde yapıldı. Bu toplantılara daha sonra kurucu olan beş sendika dışında çok sayıda sendika katıldı. Daha sonra kurucular arasında yer almayan bu sendikacıların bazıları sendikalarını temsilen kuruluş çalışmaları için önemli işler yapan komitelerde görev aldı. Kuruluş hazırlıkları sırasında SADA'nın genel sekreterliği önemli bir işlev üstlendi. Genel sekreterlik yeni konfederasyonun kuruluş çalışmalarını yürüten organ olarak takdim edilmekte, katılacaklara da bir bakıma yeni konfederasyonun kurucu ögesinin SADA olduğu gösterilmiş olmaktadır (Algül, 2015).

DİSK'in fiilen kurulduğu tarih 14 Ocak 1967 günüdür. Toplantıya katılan 17 sendika ve temsilcileri şunlardır: Maden-İş (Kemal Türkler), Tekstil (Rıza Güven), YİS (Suat Şükrü Kundakçı), Lastik-İş (Rıza Kuas), Kimya-İş (Necat Akbay), Basın-İş (İbrahim Güzelce), Gıda-İş (Kemal Nebioğlu), Basın-İş (Ankara) (Ayhan Yetkiner), Türkiye Gemi Adamları Deniz-İş (Rüştü Güneri), Türk Maden-İş (Zonguldak) (Mehmet Alpdündar), Toprak-Su (Tuncer Kocamanoğlu), Taşıt-İş (A. Fikri Altay), Yapı-İş (Ankara) (Emrullah Akdoğan), Türkiye- İş (Cemal Akın), Pancar-İş (Cevat Gümrükçü), Pektim-İş (Mehmet Kılınç) ve Bank-İş (Nusret Önsüer). Toplantıda Alpdündar kurulacak konfederasyonun adının *Demokratik Toplumcu Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu* olmasını önermiş ancak Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (kısa ismi ile DİSK) adında oy birliği ile karar kılınmıştır (DİSK, 1967g).

Görsel 2: 14 Ocak 1967 tarihli kuruluş kararı (metinde sehven 1966 yazılmıştır) TÜSTAV-DİSK Arşivi

Beş Kurucu Sendika Nasıl Saptandı?

14 Ocak 1967 kuruluş toplantısında alınan karar doğrultusunda tüzük ve kuruluş beyannamesini görüşmek üzere 30 Ocak 1967 tarihinde bir toplantı daha yapıldı. 14

Ocak 1967 toplantısı sonrasında yayınlanan ortak bildiriye imzası olan Kimya-İş, Türkiye-İş ve Yapı-İş (Ankara) bu toplantıya katılmadı. Buna karşılık 14 Ocak toplantısında yer almayan Turizm-İş ve Gölcük As-İş Sendikaları toplantıya katıldı. Tutanaklardan Mehmet Alpdünder'in başkanlığında yapılan toplantıya 13 sendikanın genel başkan düzeyinde katıldığı anlaşılmaktadır. Toplantı 30 Ocak günü tamamlanmadığı için 31 Ocak günü de devam etmiştir (DİSK, 1967d). 30-31 Ocak toplantısına ilişkin arşiv kayıtları kurucu olacak sendikaların bu toplantıda yapılan oylama ile saptandığını göstermektedir. Toplantıda 13 oy pusulası kullanıldığı ve her pusulada kuruculuk için beş sendikanın işaretlendiği görülmektedir (DİSK, 1967e).

Görsel 3: 31 Ocak 1967 kuruluş hazırlıkları toplantısında kurucu sendikaları saptamak için kullanılan oy pusulası TÜSTAV DİSK Arşivi

Oylama sonuçlarına ilişkin tutanakta sendikalara kurucu olmak için kaç oy verildiği yer almaktadır. Bu tutanağa göre Lastik-İş 13, Zonguldak Maden-İş 11, Maden-İş 9, Basın-İş 9 ve Gıda-İş 6 oy almıştır. Tutanakta bu beş sendika kurucu olarak yer almaktadır. Tutanağa göre diğer sendikaların aldığı oy 1 ile 4 arasında

değişmektedir (DİSK, 1967e). Toplantı tutanakları kurucuların oylamayla belirlendiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Oylamaya 13 sendikanın katıldığı düşünülecek olursa bu sendikaların tümünün kurucu olma iradesine sahip oldukları anlaşılıyor. Toplantı tutanaklarında kurucu sayısının neden beş ile sınırlandırıldığına ilişkin bilgi yer almıyor.

Zonguldak	x x x x x x x x x x = 11
Maden - i s	x x x ~~x~~ x x x x x = 9
Bonaz - i s	x x x = 3
Leşak - i s	x x x x x x x x x x x x = 13
Nelva - i s	x x x x x x x x x x = 10
Gıda - i s	x x x x x x = 6
Genç - i s	x x x x = 4
Tuzluca - i s	x x x = 3
Formel - s -	x = 1
As - i s	x x x = 3
Yedigöller - i s	x = 1
Manisa - i s	x x = 2

KURUCULAR

Kastık - i s	=	13
Maden - i s (Sarıyer)	=	11
" " (İstanbul)	=	9
Bonaz - i s	=	10
Gıda - i s	=	6

Görsel 4: 31 Ocak toplantısında kurucular için yapılan seçimde sendikaların aldığı oyların dökümü. TÜSTAV DİSK Arşivi

Kuruluş Genel Kurulları: 12 Şubat 1967

DİSK'in kuruluş kongresi için 12 Şubat tarihi seçildi. Ortak genel kurulların yapılacağı kuruluş kongresi için dört SADA üyesi adına (Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş ve Gıda-İş) çağrı yapıldı. DİSK kuruluş kongresi Çemberlitaş Şafak Sinemasında yapıldı. Dört sendikanın kongrelerinin yapılması ve müşterek kurullara sunulan raporların görüşülmesi, ana tüzük ve kararların kabulüyle DİSK'in kuruluş kararı 12 Şubat 1967 tarihinde alınmış oldu. Türk Maden-İş (Zonguldak) ise 12 Şubat'ta kuruluş kongresine katılan sendikalar arasında yoktu. Daha önce toplanan Türkiye Maden İşçileri Sendikası Genel Yönetim Kurulu da DİSK'i kurma ve DİSK'in Kuruluş Bildirisi ve Anütüzüğü'nü aynen kabul etme kararını oybirliği ile almış bulunuyordu (DİSK, 1971).

Kuruluş kongresinde bulunan ve Türk-İş adına konuşmak isteyen Türk-İş Birinci Bölge Temsilcisi İsmail Topkar delegeler ve salonu dolduran iki bin işçi tarafından konuşdurulmadı. Kongre delegeleri Topkar'ın kendi adına konuşmak istiyorsa konuşmasını, Türk-İş adına konuşmak istiyorsa Türk-İş'ten yetki belgesi göstermesini istediler. Topkar, kendi adına konuşmak istemediğini ve toplantıda Türk-İş'i temsil ettiğini ileri sürünce kendisine söz verilmemesi karara bağlandı (Akşam, 13 Şubat 1967). Söz verilmemesi üzerine basına bir açıklama yapan Topkar, "DİSK bir mesleki teşekkül değil, TİP'e oy toplamak için Mehmet Ali Aybar tarafından kurdurulmuştur" iddiasında bulundu (Milliyet, 13 Şubat 1967).

DİSK'in kurucu sendikaları ve genel başkanları sırasıyla şöyledir:

Kemal Türkler, Türkiye Maden, Madeni Eşya ve Makine Sanayi İşçileri Sendikası (Türkiye Maden-İş Sendikası),

Rıza Kuas, Türkiye Lastik, Kauçuk ve Plastik Sanayi İşçileri Sendikası (Lastik-İş)

İbrahim Güzelce, Türkiye Basın Sanayi İşçileri Sendikası (Basın-İş)

Kemal Nebioğlu, Türkiye Gıda Sanayi İşçileri Sendikası (Türkiye Gıda-İş)

Mehmet Alpdündar, Türkiye Maden İşçileri Sendikası (Türk Maden-İş)

Kurucu beş sendikanın dördü DİSK içindeki varlığını devam ettirmesine karşın, Türk Maden-İş Sendikası 1968 yılında DİSK'ten ayrıldı. DİSK kurucusu olan beş sendikanın dördü ve onların genel başkanları (Türkler, Kuas, Güzelce ve Nebioğlu) 1950 ve 1960'lı yıllarda çeşitli sendikal zeminlerde bir araya gelmiş ve ortak hareket etmiş sendikacılarıdır. Dört genel başkan 1961 yılında TİP kurucuları ve etkin simaları arasında yer aldılar ve Türk-İş içinde de birlikte hareket eden sendikacılar oldular. Kurucu sendikaların bir diğer ortak özelliği Türk Maden-İş (Zonguldak) hariç üyelerinin ezici çoğunluğunun özel sektörde yer alması, mücadelelerini esas olarak özel sektörde yürütmeleriydi. DİSK'in kurucu sendikaları Türk-İş'in kamu işletmelerine dayalı sendikalarından farklı olarak özel sektör deneyimi ve mücadelesi olan sendikalar. DİSK'in kurucu sendikalarından Maden-İş 1950'lerin sonunda işkolu düzeyinde ve milli tip sendika olarak çalışma ilkesini benimsemiş, diğer sendikalar da 1960'ların başında ulusal ölçekli işkolu

sendikaları olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. DİSK'in kuruluşundan kısa bir süre sonra Güzelce'nin genel sekreterlikten ayrılıp Almanya'ya gitmesi, Mehmet Alpdündar'ın sendikasının DİSK'ten ayrılması ve Rıza Kuas'ın 1970'lerin başında yakalandığı hastalık nedeniyle aktif sendikal yaşamdan çekilmesi nedeniyle kurucu beşliden DİSK'te aktif görev alan sadece Türkler ve Nebioğlu kalmıştır. Bir diğer ifadeyle Türkler'in iradesi DİSK'in kalıcılığında önemli bir etkidir.

“DİSK TİP Malatya Kongresi Kararıyla Kuruldu” Efsanesi

DİSK'in kuruluşuna ilişkin özellikle Türk-İş yönetimi, dönemin hükümeti ve sağcı yazarlar tarafından ileri sürülen en önemli iddia ve tahrifat DİSK'in TİP Malatya Kongresinde (20-24 Kasım 1966, 2. Büyük Kongre) alınan bir kararla kurulduğu şeklindedir. DİSK'in TİP'in kurulduğu 13 Şubat'ta kurulması da bu iddiayı destekleyici bir delil olarak sunulmaktadır. Bu iddia DİSK'in kuruluş aşamasında ve sonraki yıllarda da DİSK'e yönelik en büyük “suçlama” olarak defalarca ileri sürüldü.

Türk-İş Genel Sekreteri Tunç, DİSK'in kuruluşunun hemen ardından yaptığı bir değerlendirmede TİP'in Türk-İş'i ele geçirmeye çalıştığını ancak bunda başarılı olamayınca başka yollar aradığını iddia etmektedir: *“TİP yöneticileri, bu yolu kendilerine bağlı sendika yöneticilerine Malatya kongresinde talimat vererek (...) pratikte İşçi Partisinin organı olarak çalışacak bir işçi konfederasyonu kurdukları bulmuşlardır.”* Tunç aynı yazısında DİSK için, *“Kıta Çinindeki Kızıl Mubafızların yaptıklarını, işçiye yaptırtmak amacıyla TİP tarafından kurulan DİSK”* suçlamasında bulunmaktadır (Tunç, 1967).

DİSK'in TİP'in yan örgütü olarak kurulduğu iddiası 12 Eylül 1980 sonrasında açılan DİSK davasının iddianamesinde de ileri sürülmüştür (DİSK İddianame, 1980). DİSK'in kuran beş sendikacıdan dördünün TİP'in kurucusu ve faal üyeleri olduğunu belirten askeri savcı *“Bu da açıkça ortaya koymaktadır ki, DİSK, TİP'in yan örgütü olarak faaliyette bulunmak üzere kurulmuştur”* iddiasında bulunmaktadır. Savcı iddianamede TİP'in işçileri kendi saflarına çekmek için DİSK'i kurduktuğu görüşünü işlemektedir. Bilim dünyasında da bu yönde hatalı değerlendirmelere rastlanmaktadır: *“TİP, Türk-İş'i kontrol altına almak çabaları başarısızlıkla sonuçlanınca partinin Malatya Kongresinde, kendilerine bağlı ya da yakın yöneticilerine talimat vererek (...) uygulamada çok muhtemelen İşçi Partisinin organı olarak çalışacak yeni bir konfederasyonu kurmalarını istemiştir”* (Dereli, 1975).

Ancak TİP Malatya Kongresinde DİSK'in kuruluşuna ilişkin bir karar alınmamış ve TİP'li sendikacılara iddia edildiği gibi, bir *“talimat”* da verilmemiştir. Kongre kararları arasında sendikalara ilişkin bir atıf da yoktur (TİP, 1966b). TİP yöneticilerinden Nihat Sargın da ayrı bir konfederasyon konusunun Malatya Kongresinde gündeme gelmediğini ve bu konuda kongrede bir karar da alınmadığını belirterek *“Hatta konuşan delegelerden de bu konuya ilişkin söz açan olmadı. Partinin gündemi bu değildi. Parti içi muhalefet, Mibriciler [Mibri Belli taraftarları] Malatya*

kongresinin asıl gündemini oluşturdu” demektedir (Sargın ile Görüşme, 2008).

DİSK'in TİP'in kongre kararıyla kurulmadığı açık olmakla birlikte, DİSK'in kuruluş süreci TİP'in dışında gerçekleşmemiştir. DİSK'i kuran beş sendikacının dördünün TİP'te kuruculuk, yöneticilik ve milletvekilliği gibi görevler aldığı düşünülecek olursa DİSK'in kuruluşunda TİP'in rolü daha iyi anlaşılabilir. Ancak bu rol TİP'in sendikacılara “talimat” vermesi ve kongre kararı alması olarak açıklanamaz. Çünkü DİSK'i kuranlar zaten TİP'in kurucuları ve önde gelen yöneticileridir. TİP'teki en önemli grup sendikacılar ve TİP tüzüğü gereği, parti organlarında yüzde 50 temsile sahiptirler. Sargın, DİSK'in kuruluşu konusunun TİP MYK'sında gündeme geldiğini ve sendikacıların zaman zaman bilgi verdiğini ancak bu yönde bir karar alınmadığını anlatmaktadır (Sargın ile Görüşme, 2008). Dönemin Maden-İş Başkanvekili Hilmi Güner de TİP liderleri açısından da tereddütler olduğunu, Behice Boran'ın ve Çetin Altan'ın ayrı bir konfederasyon kurulmasına karşı olduklarını, Aybar'ın da tereddütlü olduğunu, ancak sendikacıların önerisine doğrudan karşı çıkmadıklarını ve açık bir tartışma yürütmediklerini söylemektedir (Güner ile görüşme, 2009).

Malatya Kongresine sunulan TİP 2. Kongre Raporunda işçi hareketi ve sorunları konusunda genişçe bir bölüm yer almaktadır. Ancak raporda yeni bir konfederasyon fikrine açıkça yer verilmedi (TİP, 1966a). Öte yandan Malatya Kongresi kararları arasında yeni bir konfederasyon kurulması yönünde bir karar da yoktur (TİP, 1966b). DİSK'in kuruluşu TİP organları tarafından değil, TİP'li sendikacılar tarafından kararlaştırılmış ve yönetilmiş bir süreçtir. Sendikacıların TİP'teki “özerk” konumları nedeniyle, DİSK'in kuruluşu kararının partiden onlara yöneltilmesi olası değildir. DİSK'in kuruluşu TİP'li sendikacılarının kendilerinin olgunlaştırdıkları özerk bir süreç olarak ortaya çıkmıştır.

Türk-İş'ten Ayrılma Gerekçeleri

DİSK'i kuran sendikaların Türk-İş'ten ayrılma ve DİSK'i kurma gerekçeleri ve ilkeleri kuruluş kongresine sunulan üç temel belgeden hareketle incelenebilir. Bu belgelerin ilki *Türk-İş Üyelüğünden Ayrılma Hakkında Rapor*, ikincisi *DİSK (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) Kuruluşu Hakkında Rapor* ve üçüncüsü *Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Kuruluş Bildirisi*'dir (DİSK, 1967a). *Türk-İş Üyelüğünden Ayrılma Hakkında Rapor* DİSK'in kuruluşuna ilişkin tartışmaları anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Raporda ayrılık gerekçeleri 15 başlık halinde anlatılmaktadır. Bu gerekçeleri birkaç grupta ele almak mümkündür.

Türk-İş'ten ayrılma gerekçelerinin bir bölümü Türk-İş'in kendi Ana Tüzüğü'nün gereklerini yerine getirmemesi ve örgütsel uygulamalarda üye sendikalara eşit davranmaması ve tüzüğe aykırı uygulamalar olarak belirtilmiştir. Tüzükte yer alan adil ücret hükmü için grev yapanlara ve destekleyenlere geçici ihraç cezası verilmesi (gerekçe 1), 6 ay içinde birleşmeleri gereken federasyon ve sendikaların birleştirilememesi ve buna rağmen bu sendikalara yaptırım

uygulanmaması (gerekçe 1), işkolları yönetmeliğinin uluslararası normlara göre değil, sendikacıların politik görüşlerine göre hazırlanması ve böylece sendikaların parçalanması (gerekçe 2), Türk-İş'in bütün haklı grevlere karşı çıkması (gerekçe 12), Türk-İş'in Maden-İş'e karşı sarı sendikalar kurması (gerekçe 15). Tüzükte üç ay boyunca aidatlarını ödemeyen sendikaların üyeliklerinin düşeceği açık hükmüne rağmen, belirtilen sürede aidat ödemeyen sendikaların üyeliklerinin sürmesine izin verilmesi bir diğer eleştiri konusudur (madde 3).

Raporda Türk-İş, hangi iktidar işbaşında ise onun paralelinde bir yol izlemeyi kendisi için baş ilke saymakla (madde 4) partilerüstü politikasını gerçekte iktidara gelen partinin dümen suyuna girmek için bahane olarak kullanmakla da (madde 5) itham edilmektedir. Türk-İş uyutucu ve işçi haklarının alınmasını güçleştirici bir politika içinde olması (gerekçe 11), Türk-İş'in yasaları işçiler aleyhine yorumlaması, grev hakkı konusundaki çelişkili tutumlar (gerekçe 13) ve lokavtın hak olarak kabul edilmesi (gerekçe 14) diğer önemli gerekçelerdir.

Türk-İş'e dönük suçlamaların biri, bir ABD devlet kuruluşu olan AID (Agency for International Development) yardımları ile ilgilidir (madde 7-8). Verilen rakamlarla, Türk-İş'in bütçesinin büyük bölümünü bu yardımlarla oluşturulduğu vurgulanmakta ve bu durum eleştirilmektedir. Türk-İş'in milli bir kuruluş olmaktan çıkması. AID yardımlarının bütçenin önemli bir bölümünü oluşturması (gerekçe 7), Türk-İş'in kendi bütçesiyle kendi çalışanlarının aylıklarını veremez duruma düşmesi (gerekçe 8) eleştirilmektedir. Bir diğer suçlama ise, sendikal eğitimlerin içeriğinin ABD hükümetinin Türkiye'de uygulamak istediği sendikacılık anlayışına göre belirlenmesi ve finansmanının, ABD hükümetinin desteğiyle sağlanmasına yöneliktir (madde 9). Türk-İş yönetiminin de birbirleriyle çelişen ve sahte dostluklar kuran bir kadro olduğu savunulan (madde 6) raporda, ayrıca Türk-İş yöneticileri işçilerin insanca yaşama mücadelesinde topluca işten çıkarılmalarını ve sefaletin kucacağına itilmelerini savunabilmekle suçlanmaktadır (madde 14) Türk-İş yöneticilerinin, kendi çıkarlarına uygun kişisel bir yaşantı içinde olması (gerekçe 3) bir diğer kişisel eleştiridir.

Ancak DİSK'in kurucusu sendikalarının ve özellikle de son dönemde Maden-İş'in Türk-İş yönetimi ile çatışması, Türk-İş'in AP'li olmayan sendikacıların yönetimlerde olduğu sendikalara yönelik ayrımcı tutumu ile politik gerekçelerin ayrılığın asıl nedeni olduğu söylenebilir.

TİP'li sendikacıların milletvekili olarak dahi Türk-İş yönetimine seçilememiş olmalarının Türk-İş'te muhalefetin barınamayacağı fikrine yol açtığı ve seçimlerdeki başarının ardından TİP'te ayrı konfederasyon fikrinin güçlendiği anlaşılmaktadır. 1965 seçimlerinde Türk-İş'in çok sayıda Yönetim Kurulu üyesi ve üye sendikaların yöneticileri, kurucu, üye ve milletvekili olarak AP'de yer almıştır. AP'li sendikacılar özellikle 1966'da toplanan 6. Genel Kurulda açık bir üstünlük sağlamışlardır. AP'li sendikacılar Türk-İş üyesi sendikalarda etkisini artırmış, bazı iş kollarında ise TİP veya CHP eğilimli sendikacıların yönetimindeki sendikalar karşısında yeni sendikalar kurmuşlardır. Türk-İş'in en büyük sendikalarından biri olan 80 bin üyeli

TEKSİF'in yönetimi, 1965 Ağustos ayında eski AP Milletvekili Nuri Beşer ile eski DP Milletvekili Recep Kırım tarafından yönlendirilen Şevket Yılmaz başkanlığında bir ekip tarafından CHP'li Bahir Ersoy'un elinden alınmıştır. Türk-İş içinde 1947 yılında kurulmuş ve milli tip sendika olarak faaliyet gösteren ve TİP'li Kemal Türkler'in başkanı olduğu Maden-İş varken, Türk-İş'in teşvik ve desteğiyle 1963 yılında Metal-İş Federasyonu kuruldu. Metal-İş Federasyonu'nun başına AP'nin aşırı sağ kanadına yakınlığı ile bilinen ve 1965 yılında AP milletvekili olan Kaya Özdemiroğlu getirildi. Başında CHP'li Osman Soğukpınar'ın olduğu Ges-İş'in karşısında Türk-İş'in destek ve teşvikiyle Aralık 1963'te Tes-İş Federasyonu oluşturuldu. 1965 yılında AP milletvekili seçilen Enver Turgut Tes-İş'in genel sekreterliğini ve genel başkanlığını yaptı. Türk-İş içinde TİP'li Tahir Öztürk'ün başkanı olduğu Yapı-İş varken Kasım 1963 tarihinde Çimse-İş Sendikası kuruldu (Çelik, 2010).

Kuruluş İlkeleri: “Gerçek Bir İşçi Konfederasyonu”

DİSK'in kuruluş Kongresi'ne *Türk-İş'ten Ayrılma Hakkında Rapor*'dan sonra, *DİSK (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) Kuruluşu Hakkında Rapor* sunulmuştur. Raporda “*gerçek bir işçi konfederasyonu*” vurgusu özellikle yapılmaktadır: Raporun girişinde “Böylece bütün Türk işçilerinin ortak çıkarlarını savunacak gerçek bir işçi konfederasyonu kurulması düşünülmektedir” ifadesine yer verilirken” ilerleyen bölümlerinde “*Bugün üyeliğini bıraktığımız Türk-İş, iç ve dış sömürücülerin doğrultusunda yürüdüğü için gerçek bir işçi konfederasyonu kurmamız en önde gelen görevimiz olmalıdır*” denmektedir. Bu vurgu tesadüf değildir, Maden-İş'in daha önce kullandığı bir kavramdır. Maden-İş 1965 yılında *Gerçek İşçi Sendikası* adı ile bir broşür yayınlamış ve kukla sendikalar karşısında gerçek sendikacılığın ilkelerini koymuştu (Türkiye Maden-İş, 1965). Maden-İş'in 1966 tarihli Yönetim Kurulu kararında ise “*hakiki sendika*” ifadesi yer alıyordu. Böylece kuruluş belgelerinde “*devrimci sendikacılık*”, “*devrimci teşkilatlanma*” vurguları yanında “*gerçek bir işçi konfederasyonu*” da önemli bir yer tutuyordu. Yoğun bir işçi sınıfı ve sınıf vurgusunun yer aldığı kurucu belgelerde “sınıf sendikacılığı” kavramı yer almamıştır. DİSK'in kuruluşunda “sınıf sendikacılığı” veya “sınıf ve kitle sendikacılığı” kavramları değil “devrimci sendikacılık” ve “gerçek sendikacılık” kavramları söz konusudur.

DİSK'in Kuruluşu Hakkında Rapor'un en dikkat çekici bölümünün Konfederasyon'un gelirleri üzerine açıklamaların yapıldığı bölüm olduğu söylenebilir. Bu bölümde, Konfederasyon'un yalnız işçi aidatları ve işçi bağışlarıyla çalışacağı, işçi örgütleri dışında yerli ve yabancı hiçbir kuruluştan “tek bir kuruş” almayacağı belirtilmekte ve Türk-İş bu tür davranışlarda bulunduğu için yeni bir Konfederasyon kurulmasının gerekli olduğu vurgulanmaktadır.

DİSK'in amaç ve ilkeleri sadece kuruluş toplantılarına sunulan rapor ve bildiri de değil DİSK'in temel hukuksal belgesi olan Ana Tüzükte de hukuken

bağlayıcı bir şekilde yer almıştı. DİSK'in amacı Ana Tüzüğü'nün ikinci maddesinde şöyle ifade edilmektedir *“DİSK, işçi sınıfının ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan kalkınması ve yücelmesi için öncelikle Türkiye'nin her bakımdan tam bağımsız olmasını ve hızlı bir kalkınma yoluna girmesini zorunlu görür. Bundan ötürü de, Türk işçi hareketinin, Anayasada öngörülen köklü dönüşümlerin gerçekleşmesini sağlayacak devrimci bir öze kavuşmasını şart sayar.”* Amaç maddesinde bu siyasal mücadelenin *“işçi sınıfının varlığının tam bilincine kavuşturularak, insanın insanı sömürmesi esasına karşıt bir amaç”* güdeceği de vurgulanmaktadır.

“İşçi Sınıfının Devrimci Gücü”

DİSK Kuruluş Bildirisi kuruluş belgeleri arasında en kapsamlısı olup kuruluşu gerekçelendiren en önemli belgedir. DİSK Kuruluş Bildirisi'nin girişinde Türkiye işçi sınıfının tarihsel mücadelesi sahiplenilmekte, işçi hareketinin 1872'de başlayan ve 1961'e uzanan mücadelesinden geldiği belirtilmektedir. Bu vurgular tarihsel süreklilik açısından son derece önemlidir (DİSK, 1967a):

“1872 den bu yana grev hakkını kullanarak, direnme gücünün başarılarını toplayan,

Dernek kurma hakkını en güç koşullar altında kullanan,

1909 dan beri Uluslararası işçi dayanışması çabalarına katılan,

Demokrasiye aykırı yasalar değiştirilince 1946 da yeniden sendikalar kuran,

Sosyal adaletin gerçekleştirilmesi mücadelesinde 1961 de miting yaparak yeni bir aşamaya ulaşan,

Anayasa ilkeleri uğruna kurşunlanan, coplanan, hapse atılan, yine de toplumcu mücadelesini bırakmayan;

BİZLER; Türk işçi sınıfının tüm çıkarları, hakları ve özgürlükleri ve de onuru için bir araya geldik.

Bizler Türk İşçi sınıfının tüm çıkarları, hakları ve özgürlükleri ve de onuru için bir araya geldik. Emperyalizmin, devletimizin ve milletimizin hayatına yeniden kast etme çabalarının arttığını ve bir avuç aracının, kapkaççının ve sömürücünün bu çabalara katıldığını gören bizler, Büyük Atatürk'ün daha 1921'de ilan ettiği gibi *“bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı”* savaşmaya and içmiş insanlarız.”

Bildirinin girişinde Atatürk'ten alıntılanan söz, TİP'in kuruluşu sırasında parti programına Aybar'ın önerisiyle konulmuştu. Gerek bu vurgu gerekse bildiride yer alan ilke hedeflerin bir bölümü TİP'in yaklaşımlarına paraleldir. Bu ise son derece olağandır çünkü TİP'in programında DİSK'i kuran sendikacıların belirleyici etkisi olmuştur (Algül, 2015).

Bildiride yer alan *“Kendi tarihimizin derinliklerinden ve dünya işçilerinin mücadele deneylerinden yararlanarak, sosyal adalet içinde hızla kalkınmayı, işçi sınıfının, devlet*

yönetiminin her kesiminde söz ve karar sahibi olması ve böylece demokrasinin gerçekten uygulanması ile mümkün görürüz” vurgusu tarihsel birikime, işçi sınıfının gücüne ve dünya deneyimine verilen önemin ifadesidir. Bildiride yoğun bir işçi sınıfını vurgusu yer almaktadır. Dönemin ana akım sendikacılığında sınıf vurgusunun neredeyse hiç olmadığı düşünüldüğünde bunun önemi çok daha iyi anlaşılacaktır. Bildirinin ilk saptaması “*işçi sınıfının devrimci gücüne*” ilişkindir. Rapor işçi sınıfının devrimci bir öze kavuşturulmasını şu ifadelerle anlatmaktadır (DİSK, 1967a):

“Her yıl artan Türkiye nüfusu içinde en kalabalık kesim emeğiyle yaşayan insanların teşkil ettiği işçi sınıfıdır. Ne var ki işçi sınıfı, çeşitli yasalar yüzünden parçalanmış, ayrı ayrı statülere bağlanmış. Biz tüm işçilerin meslek örgütleri içinde ana işkolları sendikası saflarında toplanmasını ve etkin bir güç haline gelmesini başarmaya çalışacağız. Köyden şehre gittikçe daha çok sayıda akın eden nüfusun iç göç nedenlerini biliyoruz. Onun için işçilerin devrimci bir öz kazanması gereklidir. Böylece topraksızlıktan, ya da yeteri kadar toprak sahibi olamamadan, çağdaş tarım araç ve gereçlerinden yoksul kalmadan gelen köyden kaçış durabilsin, şehirdeki işçinin sosyal adalet ve asgari geçim için yapmakta olduğu mücadele, işsizlerin baskısıyla kırılmasını, kırdırılmasını.”

1961 Anayasası'na Bağlılık

Bildiride güçlü bir 1961 Anayasası savunusu yer almakta ve DİSK devrimciliği Anayasa çerçevesinde anlamakta ve ele almaktadır. Bildirinin sonunda yer alan devrimcilik tanımı şöyledir: “*İşte biz, devrimciliği; bugünkü tutucu, gerici ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerin Anayasa uyarınca değiştirilmesi ve yukarıdan beri özetlediğimiz ilkelerin hayata uygulanması anlamına alıyoruz. Devrimcilik, hepimizin mülk sahibi olmasını ve uygarlık nimetlerinden eşitçe yararlanma olanağını sağlayacağı için bizim sendikacılık çalışmalarımızın özünü kapsayacaktır.*”

İşçi sınıfının devrimci gücüne yapılan vurgudan sonra bildiri çeşitli alanlarda devrim ilke ve hedeflerine yer vermektedir. Bunlar on başlık altında *beslenmede devrim, barınmada devrim, sağlıktaki devrim, eğitimde devrim, çalışmada devrim, milli gelirdede devrim, vergide devrim, işçi ücretlerinde devrim ve borçtan kurtulmak için devrim ve teşkilatlanmada devrim* olarak sıralanmaktadır. Bildiride yer alan “devrim” talepleri işçilerin ve toplumun temel ihtiyaçlarına karşılık gelen reform önerileridir.

Emperyalizm ve Kapitalizm Karşıtlığı

DİSK kuruluş belgelerinde yer alan emperyalizm ve kapitalizm karşıtlığı ile bağımsızlık vurgusu son derece belirgindir. Kuruluş Bildirisi'nin girişinde yer alan emperyalizm ve kapitalizm eleştirisinden sonra devamında yer alan şu ifade anti-emperyalist ve anti-kapitalist bağımsızlıkçı tutumun özeti gibidir (DİSK, 1967a):

“Bütün gücünü işçi sınıfının bilincinden alan bizler, yurt ve dünya olayları karşısında ulusumuzun ve emekçi halkımızın menfaatlerini ve memleketimizin bağımsızlığını her şeyin üstünde tutacak en küçük özgürlüğümüz ve hakkımız için bilinçli bir dayanışma içinde bütün gücümüzü harekete getireceğiz. Kapitalist yoldan kalkınmak isteyenlerin uyguladıkları sistemden gelen sosyal dengesizlik, düzensizlik ve çalkantılara boyun eğmeyecek, kapitalist olmayan yoldan, yani emekten yana bir kalkınma planının uygulanması ile kalkınmak için uyarıcı çalışmalarımızı aralıksız sürdüreceğiz.”

Bildiride sendikacılık anlayışı konusunda da önemli değerlendirmeler yer almaktadır. Çalışmada devrim başlığı altında sendikaları güçlendirmek için işçiler arası yabancılaşmayı önlemeğe büyük çaba harcanacağı vurgulandıktan sonra, izlenecek sendikal yolun özgünlüğünün altı çizilmektedir: *“Türk sendikacılığım herhangi bir yabancı memleketin sendikacılığının körü körüne taklitçisi durumuna düşürmeyeceğiz; Kendi gerçeklerimizden yararlanarak, kendimize özgü bir sendikacılığı uygulayacağız.”* Kuşkusuz buradaki taklitçilik vurgusu Türk-İş’in ABD sendikacılığına meyletmiş olmasındadır.

Devrimci Örgütlenme Anlayışı: 16 İşkolu ve Merkezizetçilik

Kuruluş Bildirisi’nin son bölümünde ise DİSK “devrimci bir teşkilatlanma” anlayışı ile hareket edeceği vurgulanmaktadır. Bildiride yer alan daha sonra tüzük ile de bağlayıcı hale gelecek önemli örgütlenme ilkeleri söz konusudur. Bunlar 16 işkolunda örgütlenme ve merkezizetçi sendikal yapıdır: *“Devrimci teşkilatlanmada bütün sendikaları 16 işkolunda toplayacağız. İşkolu yönetmeliğine göre parçalanmış dalları bir ortak örgüt içinde temsil ettirecek fikir birliği düzenini kuracağız. Böyle bir örgütlenme, demokratik bir denetim altında merkezizetçi bir işleyişin bütün başarılı meyvalarını verecektir.”*

“16 işkolunda örgütlenme” ve “merkezizetçi işleyiş” ilkesi DİSK’in hem az sayıda işkolu sendikası kurulması hem de sendikaların kendi içinde disiplinli bir yapıya dayanması anlamına geliyordu. Bu tutumun dönemin sendikal dağınkılığına (çok sayıda işkolu ve işyeri sendikaları ile federasyon) ve 1964 yılında yürürlüğe giren ve 36 işkolu saptayan yönetmeliğe bir tepki olduğunu düşünmek mümkün.

DİSK Ana Tüzüğü işkolu esasına ve 16 işkoluna göre örgütlenmeyi öngörmektedir. Tüzük DİSK Yönetim Kurulu’nun 16 işkolundan seçilecek birer temsilci ile oluşmasını, DİSK’in herhangi bir kurul, komite veya komisyonunun 16 işkolu esasına göre olmasını öngörmektedir (Madde 66). Kuruluş bildirisi ve tüzükte yer alan 16 işkolunun ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında Alman sendikacılığı tarafından benimsenen bir ilke olduğu ve İngiliz sendikalarının da bu ilkeye göre örgütlenmeye çalıştığı biliniyor. Özellikle 1960 sonrasında Avrupa sendikalarıyla ilişkileri gelişen Maden-İş’in 16 işkolu ilkesini Alman sendikacılığının etkisiyle Türkiye’ye ve DİSK’e taşıdığını düşünmek mümkündür. Nitekim DİSK’in

Türk-İş Çıkamazı adlı kitapçığında, 15-21 Ocak 1962'de toplanan Türk-İş Temsilciler Meclisi'nde sendikaların Almanya'daki gibi 16 ana işkolu sendikasında toplanmasının kararlaştırıldığı vurgulanıyor ve Almanya'da ki IG Metall Sendikasının Maden-İş'in kardeş sendikası olduğu belirtiliyordu (DİSK, 1967b). DİSK tüzüğünde yer alan örgütsel işleyişin kuruluş bildirgesinde ifade edilen “*demokratik bir denetim altında merkezîyetçi bir işleyiş*” yaklaşımına uygun olduğu görülmektedir. DİSK ana tüzüğü DİSK işleyişini oldukça merkezîyetçi esaslar üzerinde şekillendirmektedir.

Örgüt Olarak DİSK

DİSK'in kuruluş aşamasında hangi örgütsel ilkeleri benimsediği ve nasıl bir örgütsel yapıya sahip olduğunu DİSK'in ilk tüzüğünü inceleyerek anlayabiliriz. DİSK'in kuruluş genel kurulları üç kurucu belge ile birlikte DİSK Ana Tüzüğü'nü de kabul etmiştir. DİSK ana tüzüğü DİSK'in hangi anlayışla kurulduğu, hangi görevleri yapacağı ve nasıl çalışacağını düzenleyen hükümlerden oluşmaktadır.

Ana Tüzüğe göre yasalara göre kurulmuş işçi sendikaları DİSK'e üye olabilir. Ancak bu madde 66. maddedeki işkolu esası ile birlikte değerlendirilmelidir. Bu nedenle 274 sayılı yasanın kuruluşuna olanak tanıdığı birlik ve federasyonların DİSK'e üyeliği mümkün değildir. DİSK tüzüğü aynı işkolunda birden çok sendikaların DİSK'e üye olmasına olanak tanımakla birlikte bu ilerde birleşmeleri öngörüsüne dayalıdır. Tüzüğün 11. maddesine göre aynı işkolundaki farklı sendikaların DİSK'e üye olmaları kararı verilirken bu sendikaların, birbirleri ile mücadele halinde olup olmadıkları, aralarında mücadele varsa dahi DİSK tarafından işçinin yararına olarak bu mücadelenin giderilip giderilemeyeceği, yöneticilerin arasında vazgeçilmez anlayış farklarının veya küskünlüklerinin olup olmadığı ve belirli bir süre içinde DİSK'in temel ilkeleri ve prensipleri açısından birleştirilmelerinin mümkün olup olmadığı göz önünde tutulacaktır. Tüzüğün 14. maddesi bu durumdaki sendikalar için bir Birleştirme Komisyonu kurulmasını öngörmektedir (DİSK, 1967a).

DİSK Temel Organları

Tüzüğe göre DİSK organları şunlardır: Genel Kurul, Temsilciler Kurulu, Yönetim Kurulu, Yürütme Kurulu, Denetim Kurulu ve Onur Kurulu. Temsilciler Kurulu açıkça danişsal bir organ olarak nitelenirken diğer organlar bağlayıcı kararlar alabilen ve uygulayabilen organlardır.

Genel Kurul: DİSK'in En Yüksek Organı

Genel Kurul DİSK'in en yüksek organıdır. Delege esasına göre oluşan DİSK Genel Kurulu üye sendikaların delegelerinden oluşmaktadır. Tüzük genel kurulun yasanın saptadığı en çok süreye göre toplanmasını öngörmüştür. O dönem yürürlükte lan 274 sayılı Sendikalar Kanunu'na göre genel kurulun en geç iki yılda

bir toplanması gerekiyordu. Genel kurula katılacak üye sendikaların delege sayısı, üye sayısı 1000'e kadar olanlar 1 delege, üye sayısı 1000'den yukarı olanlar her 1000 üye tam sayısı için 1 delege esasına göre saptanır. Artık üye sayısı 500'den fazla ise 1000'e tamamlanacaktır. Böylece ana hatlarıyla bin üyeye bir delege ilkesi kabul edilmiştir. Yürütme, Yönetim, Denetim ve Onur Kurulu üyeleri, DİSK'e üye sendikalardan birinin üyeliğini sürdürüyor iseler DİSK Genel Kurulunun doğal üyesi olarak kabul edilmektedir. Doğal delegeler sendikalardan seçilerek gelecek delegeler arasında sayılmayacak ve sendikalara uygulanan kontenjana tabi olmayacaktır. Tüzük sendikalardan seçilecek delegeler için birer yedek delege seçilmesini de öngörmektedir.

İşkolu Temsiline Dayalı Yönetim Kurulu

Yönetim kurulu iki genel kurul arasında DİSK'in en yüksek organıdır ve yürütme kurulunun üzerindedir. Yönetim Kurulu DİSK tüzüğünde belirlenen 16 işkolunun birer temsilcisi ile beş DİSK Yürütme Kurulu üyesi olmak üzere toplam 21 kişiden oluşur. İşkollarından gelecek temsilcilerin en az merkez yürütme kurulu üyesi olması gereklidir. Genel kurulda yapılacak olan seçimler her bir işkolu için ayrı ayrı yapılacaktır. Kuşkusuz bu yöntem yönetimin sadece en fazla üyeye sahip sendikalardan oluşmasını engellemekte ve işkollarının ve sendikalarının DİSK yönetiminde dengeli temsile olanak tanımaktadır. Öte yandan bu madde DİSK genel kuruluna hangi işkolundan kimin seçileceği konusunda bir takdir payı da bırakmaktadır. Böylece genel kurulda doğrudan seçilen Genel Başkan ve Genel Sekreter iki genel kurul arasında daha geniş bir sendikal temsile dayalı yönetim kurulu tarafından denetlenebilecektir. Yönetim kurulunun genel başkan ve genel sekreter dışındaki yürütme kurulunun diğer üç üyesini seçme hakkı vardır.

İki Parçalı Yürütme Kurulu

Kuruluş aşamasında yürütme kurulunun genel kurulda doğrudan seçilen genel başkan ile genel sekreter ile ilk yönetim kurulu toplantısında seçilen üç üye olmak üzere beş kişiden oluşması öngörüldü. Yürütme kurulu başlangıçta iki parçalı bir yapıya sahipti. Bir yanı ile genel kurul iradesine diğer yanı ile yönetim kurulu iradesine tabiydi. DİSK'in günlük işleyişi gerçekleştiren Yürütme Kurulu'nun merkezîyetçi işleyiş açısından bir diğer önemli yetkisi işveren veya işveren örgütleri ile toplu iş sözleşmelerine esas olacak prensip anlaşmaları yapmaktır. Bu hüküm konfederasyona fiilen üye sendikalar için çerçeve sözleşmeler yapma imkânı tanımaktadır. Böylece DİSK üyeleri ortak toplu iş sözleşmesi esaslarına sahip olacaktır ve toplu iş sözleşmelerini ortak ilkeler etrafından bağtlayabilecektir. 1968 Genel Kurulunda Yürütme Kurulu yapısında önemli bir değişiklik yapıldı ve tüm yürütme kurulu üyelerinin genel kurul tarafından seçilmesi sağlandı. Bu durum Yönetim Kurulunun yetkilerinin azaltılması anlamına geliyordu. Yürütme tümüyle genel kurulda seçilecek, böylece yönetim karşısında daha güçlü olacaktı.

Veto Yetkisine Sahip Genel Başkan ve “Önerilen” Genel Sekreter

Genel başkan, genel kurulda gizli oyla ve hazır bulunan delegelerin üçte iki çoğunluk oyu ile seçilmesi öngörüldü. Diğerleri yanında Genel başkana verilen bir başka yetki ve görev toplu iş sözleşmelerinin temel hükümlerinin kabulü için çalışmak, gerekli ortamı yaratmak, temas ve girişimlerde bulunmaktır. Böylece üye sendikaların bağtlayacağı toplu iş sözleşmeleri konusunda Genel başkana önemli bir hareket alanı sağlanmaktadır. Genel başkan grev hakkının iyi kullanımı ve başarılı olması için de çeşitli yetki ve görevlere sahiptir.

Tüzük genel başkana yönetim ve yürütme kurulu karşısında önemli bir veto gücü vermektedir. 34. maddeye göre genel başkan, yönetim kurulu ile yürütme kurulu kararlarında, “DİSK'in bütününe ilgilendiren veya DİSK'in haysiyet ve şerefi ile ilgili ve DİSK'i sorumlu durumda bırakması mümkün konularda”, konunun yeniden görüşülmesi için kararları ilgili kurula iade etmek ve yeniden görüşülüp karara bağlanmasını istemek hakkına sahiptir. Eğer bu durumda ilgili kurul kararında ısrar ederse kararların yürütülmesi sonuçlarından genel başkan değil, kararı veren kurulun karara katılan ve oy veren üyeleri sorumludur. Bu hüküm başkana oldukça geniş bir yönetim alanı sağlamakta ve Yönetim ve Yürütme Kurulu iradelerini sınırlamaktadır. Öte yandan genel kurul tarafından seçilecek genel sekreterin genel başkan tarafından önerilecek en az iki aday arasından seçilmesi de genel başkana tanınmış bir diğer geniş iktidar alanıdır. Böylece genel başkan birlikte çalışacağı genel sekreter konusunda söz sahibi olmakta ve genel kurulun bu konudaki hareket alanı daraltılmış olmaktadır.

Genel sekreter, DİSK Genel Kurulunda, genel başkanın göstereceği en az iki aday arasından, genel başkanın seçildiği usul ile (ilk üç turda üçte iki oy, sonrasında çoğunluk oyu) seçilir. Bu yöntem turlarda adayların oy durumuna göre çekilmesine, bir başka adayı desteklemesine ve genel başkanın bir başka aday göstermesine olanak tanımaktadır. Genel sekreterin seçim yöntemi çift taraflı işleyen bıçak gibidir. Genel sekreterliğe aday gösterme genel başkana tanınan bir yetki olmakta, ancak Genel kurul da başkanın seçilmesini istediği adayı seçmeyerek başka adaylar göstermeye zorlamaktadır.

Kuruluşun Yankıları

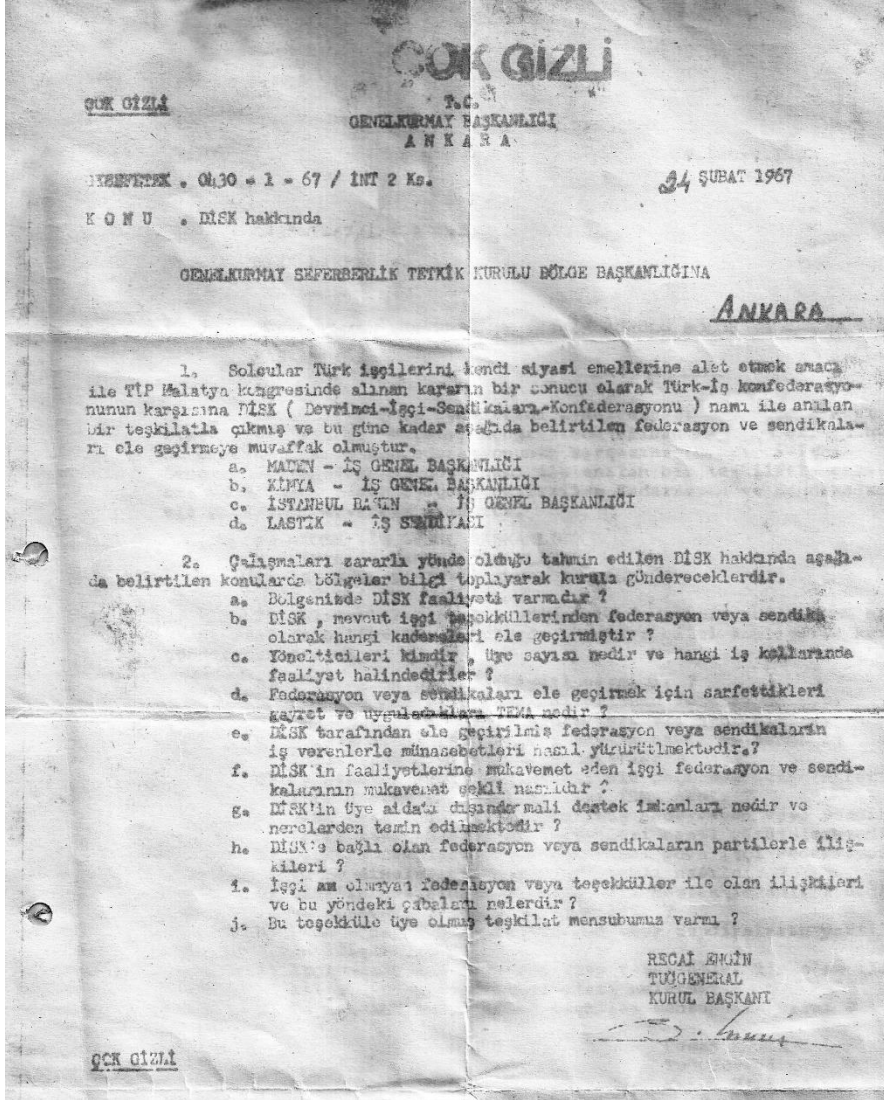
DİSK'in kuruluşu sendikal ve siyasal çevreler ile kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. DİSK'in kuruluşu daha önce sendikal harekette yaşanan aykırılıklardan çok daha geniş ilgi buldu. DİSK'in kuruluşu hükümette, görev alanına girmediği halde orduda, Türk-İş'te ve uluslararası sendikal harekette ve basında değişik tepki ve değerlendirmelere konu oldu. Ana akım siyaset ve sendikacılık DİSK'e karşı yoğun bir taarruz başlattı.

Devletin Tutumu

Devletin DİSK'in kuruluşuna dönük tepkisini daha sonraki yıllarda ortaya çıkan bir gizli belgeye göre değerlendirmek mümkündür. DİSK'in kuruluşundan kısa bir süre Genelkurmay Başkanlığı Seferberlik ve Tetkik Kurulu (1980) tarafından yazılan bir yazı DİSK'in kuruluşunun devlet içinde veya devletin bir kanadında dikkatle takip edildiğini ve önlem alınmaya çalışıldığını göstermektedir. Söz konusu belge, Seferberlik ve Tetkik Kurulu'nun (sonraki yıllarda adı Özel Harp Dairesi, günümüzde ise Özel Kuvvetler Komutanlığı adını aldı) o dönemki başkanı Tuğgeneral Recai Engin imzasıyla, bölge başkanlıklarına gönderilen bir yazıdır.² DİSK'in kurulmasından çok kısa bir süre sonrasında, 24 Şubat 1967 tarihini taşıyan yazı, devletin politikalarının oluşumunda ya da yönlendirilmesinde etkili bir odağın DİSK'e bakışının yanı sıra tepkisinin boyutu ve biçimini içermesi açısından da oldukça önemlidir.

---

² Bu belge ilk kez Koç ve Koç, 2008, s. 97-98'de kullanılmış olup, belgenin özgün kopyası Yıldırım Koç arşivinden alınmıştır. Bu belge için Yıldırım Koç'a teşekkür ediyorum.

Görsel 5: Genelkurmay Başkanlığı'nın 24 Şubat 1967 tarihli yazısı (Yıldırım Koç arşivi)

Yazı “Solcular Türk işçilerini kendi siyasi emellerine alet etmek amacı ile TİP Malatya Kongresi’nde alınan kararın bir sonucu olarak Türk-İş Konfederasyonu’nun karşısına (Devrimci İşçi Sendikaları-Konfederasyonu) namı ile anılan bir teşkilatla çıkmış” gibi oldukça önyargılı bir ifade ile başlamaktadır. Bu ifade bir yanıla devletin yasal bir işçi örgütü olan DİSK’e karşı ayrımcı ve hukuksuz tutumunu dahası önemli bir hatayı içermektedir. Çünkü yukarıda da açıklandığı gibi TİP Malatya Kongresi’nde DİSK’in kuruluşu

konusunda bir karar alınmamıştır. Yazıda Seferberlik ve Tetkik Kurulu'nun bölge başkanlıklarına çeşitli sorular sorulmaktadır. Seferberlik ve Tetkik Kurulu'nun sendikal faaliyetlerle bu kadar yakından ilgilenmesi oldukça ilginçtir.

“1- Solcular Türk işçilerini kendi siyasi emellerine alet etmek amacı ile TİP Malatya Kongresi'nde alınan kararın bir sonucu olarak Türk-İş Konfederasyonu'nun karşısına (Devrimci İşçi Sendikaları-Konfederasyonu) namı ile anılan bir teşkilatla çıkmış ve bugüne kadar aşağıda belirtilen Federasyon ve sendikaları ele geçirmeye muvaffak olmuştur. a) Maden-İş Genel Başkanlığı b) Kimya-İş Genel Başkanlığı c) İstanbul Basın-İş Genel Başkanlığı d) Lastik-İş Sendikası

Çalışmaları zararlı yönde olduğu tahmin edilen DİSK hakkında aşağıda belirtilen konularda bölgeler bilgi toplayarak Kurul'a göndereceklerdir

Bölgenizde DİSK faaliyeti var mıdır?

DİSK mevcut işçi teşekküllerinin Federasyon veya Sendika olarak hangi kademeleri ele geçirmiştir.

Yöneticileri kimdir, üye sayısı nedir ve hangi iş kollarında faaliyet halindedirler?

Federasyon ve Sendikaları ele geçirmek için sarf ettikleri gayret ve uyguladıkları TEMA nedir?

DİSK tarafından ele geçirilmiş Federasyon ve Sendikaların işverenlerle münasebetleri nasıl yürütülmektedir?

DİSK'in faaliyetlerine mukavemet eden işçi Federasyon ve Sendikalarının mukavemet şekli nasıldır?

DİSK'in üye aidatı dışında mali destek imkanları nedir ve nerelerden temin edilmektedir?

DİSK'e bağlı Federasyon ve veya Sendikaların partilerle ilişkileri?

İşçi olmayanların Federasyon veya teşekküllerle ile olan ilişkileri ve bu yöndeki çabaları nelerdir?

Bu teşekküle üye olmuş teşkilat mensubunuz var mı?”.

Görüldüğü üzere devlet içinde neredeyse ilk günden DİSK'e karşı bilgi toplamak üzere harekete geçilmiş ve DİSK'e karşı tavır alınmıştır. Belirtilmelidir ki sonraki yıllarda da örneğin 12 Mart koşullarında önce Genelkurmay içinde sol ve sendikal hareketlere ilişkin raporlar hazırlanacak daha sonra da bu raporlarda yer alan isteklerin hukuki zeminin yaratılması için anayasal ve yasal kanuni düzenlemeler yapılacaktır. Kuşkusuz Genel Kurmay Seferberlik Dairesi'nin DİSK kurulur kurulmaz yazdığı yazı ile daha sonraki yıllarda sıkıyönetim komutanlığı tarafından örtülü olarak DİSK'e yönelik yapılan değerlendirme bütünlük oluşturmaktadır ve o dönemde ordunun üst kademelerindeki önyargılı ve halüsinasyonlarla dolu zihniyeti ortaya koymaktadır.

DİSK'e dönük bir diğer devlet refleksi ise adli soruşturma açılması olmuştur. İstanbul Savcılığı Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç'un DİSK'e yönelik iddialarını ihbar kabul ederek 27 Şubat tarihinde kovuşturma açtı (Cumhuriyet, 26 Şubat 1967). Tunç bir basın toplantısı düzenleyerek DİSK'e yönelik asılsız suçlamalarda bulunmuştu. Tunç DİSK'in, Türkiye İşçi Partisinin aleti olduğunu iddia etmişti. Tunç'a göre, TİP, Çin'de Mao'nun Kızıl Muhafızlar eliyle yaptırıldıklarını Türkiye'de DİSK ile yürürlüğe koyacaktır (Cumhuriyet, 28 Şubat 1967). Ancak Tunç'un sözleri üzerine açılan bu kovuşturma sonucunda DİSK aleyhinde bir işlem yapılmadı.

Türk-İş Yönetiminin Telaşı ve “Kehaneti”

“DİSK'in kısa bir süre içinde, bir atımlık barutunu tüketip, üç beş kurucunun hem yönetici hem üye durumunda kaldığı zavallı bir kuruluş haline geleceğini söylemek, bir kehanet olmasa gerek.” Türk-İş Dergisi, Mart 1967, Sayı 49.

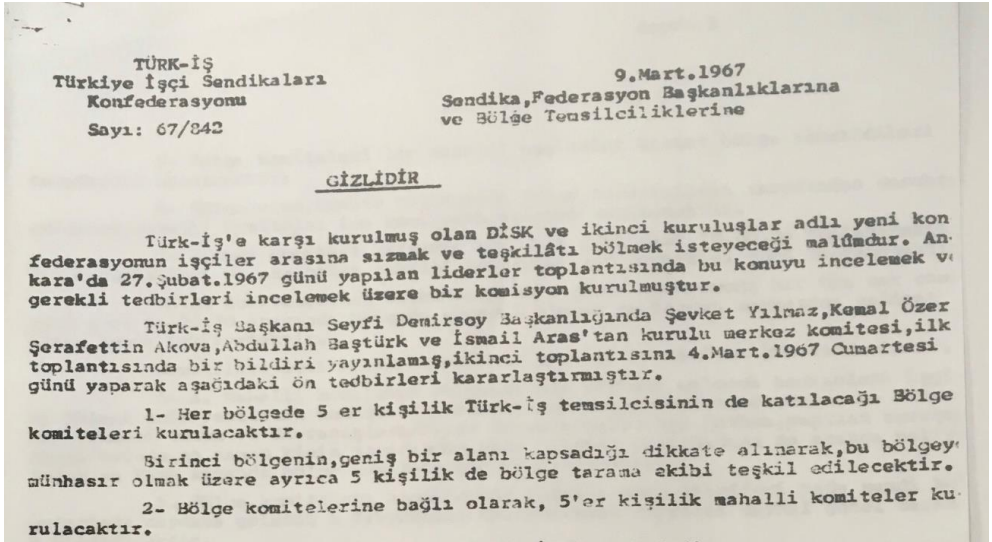
Bu iddialı “kehanet” DİSK'in kuruluşunun ardından nerdeyse DİSK özel sayısı olarak yayınlanan *Türk-İş* dergisinin Mart 1967 tarihli 67. sayısında yer alıyordu. Ancak Türk-İş yöneticilerinin kehaneti tutmadı. DİSK yaşadığı büyük engelleme, baskılara rağmen 2017 yılında 50. yılını kutladı. DİSK, Türk-İş bünyesinden ilk kez önemli bir kopuşu ifade ediyordu. DİSK'in kuruluşu Türk-İş'te büyük bir panik ve telaşla karşılandı. DİSK'in kurulmasının ardından Türk-İş yönetimi özel toplantılar yaptı, gizli komiteler kurdu, gizli genelgeler, yazılar ve broşürler yayınladı. Dahası ABD'li sendikalara başvurarak DİSK'i çökmek için maddi yardım talebinde bulundu (Çelik, 2010).

DİSK'in kuruluşuna yönelik verilen ilk tepkilerden biri, Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy'a aittir. Demirsoy, kuruluş kongresinin gerçekleştiği gün, TOLEYİS Sendikası'nın kongresinde yaptığı konuşmada DİSK kurucularını, uzun uğraşlardan sonra sendikalardan uzaklaştırdıkları partizanlığı yeniden geri getirmeye çalışmakla suçlamış, bir kısım “kalemşorlardan” destek gören “DİSK'çilerin” bir akrebin kendi kendini sokması gibi kendilerini sokarak yok olup gideceklerini ileri sürmüştür (Ulus, 13 Şubat 1967 aktaran Algül, 2015). Türk-İş'in, Demirsoy'un ağzından DİSK'e yönelik eleştirilerinden sonra ilk uygulaması üyesi olan DİSK kurucu sendikaları ile sonradan DİSK'e katılacak olan Kimya-İş ve Bank-İş'i Onur Kurulu kararı ile ihraç etmek olmuştur (Türk-İş, 1967a).

Ancak Türk-İş'in DİSK'e yönelik tepkisi ihraçlar ve demeçlerle sınırlı kalmadı. DİSK'in tüzel kişilik kazanmasından kısa bir süre sonra, Türk-İş'e bağlı federasyon ve sendika başkanları 27 Şubat 1967'de Ankara'da Teksif Sendikası'nda olağanüstü bir toplantı yaptı. Bu toplantıdaki tek gündem maddesi DİSK'in kurulması ve alınacak önlemler idi. Toplantının birinci gününde DİSK'le mücadelenin esaslarını tespit etmek ve buna dair bir rapor hazırlamak üzere bir komisyon seçilmesi teklif edildi (Koç ve Koç, 2008). Yapılan oylamayla Komisyonun Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy başkanlığında TEKSİF Genel

Başkanı Şevket Yılmaz, Türk-İş Genel Sekreter Yardımcısı Ethem Ezgü, DYF-İŞ Genel Başkanı Şerafettin Akova, Ulaş-İş Genel Başkanı Feridun Şakir Ögünç, Toleyis Genel Başkanı İsmail Aras, Tes-İş Mali Sekreteri Orhan Erçelik ve Genel-İş Genel Başkanı Abdullah Baştürk'ten oluşması kabul edildi. Komisyon tarafından hazırlanan rapor 28 Şubat 1967 günü Türk-İş liderler toplantısına sunuldu ve kabul edildi (Türk-İş, 1967b).

Komisyon'un hazırladığı rapor, yapılacakları ayrıntılı biçimde belirlemişti. Buna göre, hükümetten isteneceklerin tespitinden sonra hükümetle görüşülecek ve "hükümet başkanı ve bakanlarla bir toplantı yapılarak son zamanlarda beliren ve yıkıcı bir nitelik kazanan aşırı akımlar karşısındaki işçi liderlerinin görüşleri" iletilerek, "bir süredir askıda" olan bazı yasa ve kararnamelemlerin çıkması "kesinlikle talep" edilecektir. Aidatlarını ödemeyen sendikaların aidatlarını 10 Mart'a kadar ödemeleri sağlanacak ve mücadelenin kendi finansmanı için de her sendika, üye başına, şimdilik kaydıyla 50 kuruş verecektir. Raporda ayrıca, mücadelenin basın yayın imkanları kullanılarak da sürdürülmesi istenmektedir ve "mücadelenin felsefesini teşkil eden sosyalizm ve komünizm (in) eleştirilmesi çeşitli araçlarla ve büyük bir açıklık ve kesinlikle devamlı olarak işçiyeye indirilmelidir" denmektedir. Öte yandan da DİSK'le mücadeleyi koordine etmek üzere, Türk-İş merkezinde İcra Kurulu'yla birlikte çalışacak üç kişilik bir merkez komitesi oluşturulacak, bölgelerde de bu komiteye bağlı ve bölge temsilcisiyle müşterek olarak çalışarak beş kişilik komite kurulacaktır (Koç ve Koç, 2008).

Görsel 6: Türk-İş'in 9 Mart 1967 tarihli "gizli" yazısı

Üç gün süren toplantı sonunda 1 Mart 1967 gününde DİSK'e karşı mücadelede eşgüdüm sağlanması için bir komite kurulması kararlaştırıldı. Komitenin merkezi Ankara olacak ve Türk-İş İcra Kurulu'na paralel olarak faaliyetini sürdürecekti. Merkezi komiteye bağlı olarak bölgelerde yine beş sendikacıdan oluşan komiteler kurulacaktı. Bu yerel komiteler bölgelerindeki gelişmeleri doğrudan Ankara'daki merkezi komiteye bildirecekti. Merkezi komitenin üyeleri Şevket Yılmaz, Kemal Özer, Şerafettin Akova, Abdullah Baştürk ve İsmail Aras idi (Koç ve Koç, 2008).³

Türk-İş Yönetiminin ABD Sendikaları ile DİSK'i Çökertme Yazışmaları

DİSK'in kurulmasının ardından Türk-İş Başkanı Demirsoy ve Kauçuk-İş Sendikası yöneticileri ile ABD işçi konfederasyonu AFL-CIO arasında yapılan yazışmalar DİSK'e dönük duyulan korkuyu göstermekte ve Türk-İş yönetiminin DİSK'i yok etmek için ABD'nin devlete yakın sendikalarından mali yardım istediğini ortaya koymaktadır. Bu mektuplarda DİSK ve bağlı sendikalara yönelik açık bir düşmanlık, komplo girişimi ve DİSK ile üyesi sendikaları çökertmek için maddi yardım talebi yer almaktadır.

AFL-CIO'nun düşmanlığını derhal kazanan DİSK, AFL-CIO'ya mesafeli uluslararası sendikal örgütlerden ise destek görmüştür. Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu (IMF) DİSK'e ve bağlı sendikalara destek vermiştir. Birleşik Otomobil İşçileri Sendikası'nın (UAW) Maden-İş ve Kemal Türkler ile ilişkileri Demirsoy'u endişeye sevk etmiştir. Türk Metal-İş yöneticileri de Maden-İş'e yardım etmesinden dolayı IMF'den şikâyet etmişlerdir. DİSK'in uluslararası sendikal hareketin bir kanadından destek almasına tepki gösteren Türk-İş Başkanı Demirsoy daha da ileri giderek, AFL-CIO'YA yazdığı bir mektupta DİSK'i yok etmek için açıkça yardım istemektedir (Çelik, 2010):⁴

“Eminim, Türkiye’de kaldığımız süre içinde DİSK’e ilişkin bazı çalışmalar yaptınız ve bizim DİSK ve üye sendikalarını çökertmek için kullandığımız tekniklerin tamamıyla farkındasınız. Bizim taktiklerimizden biri DİSK’in sendikalarına rakip sendikalar kurmaktır. Bunlardan biri Kauçuk-İş’tir. Bu sendika kısıtlı kaynaklarına karşın DİSK’e karşı en önde mücadele ediyor ve muhtemel bütün yardımları hak ediyor.”

Demirsoy’un sözünü ettiği Kauçuk-İş’i, Türk-İş, DİSK’in kurucu sendikalarından Lastik-İş’e rakip olarak 24 Şubat 1967 tarihinde lastik işkolunda

³ Bu amacın bir parçası olarak Türk-İş örneğin aynı yıl Türk-İş’e Bağlıyız başlıklı bir kitapçık çıkarmıştır. Kitapçığın iç sayfasının başlığında ise “Türk-İş’i Bölme İsteyenlerin İçyüzü” ifadesi yer almaktadır ve 16 sayfalık kitapçık içinde de DİSK ve TİP eleştirilmektedir. İçinde bazı karikatürlerin de yer aldığı broşür, DİSK’in Türk-İş’e yönelik ciddi iddialarına tatmin edici yanıtlar vermekten çok uzak, neredeyse argoya varan bir üslupla kaleme alınmıştır.

⁴ Bu mektubun orijinali için bakınız Çelik (2010).

faaliyet göstermek üzere kurdurtmuştu. Demirsoy, AFL-CIO'dan bir uzmana yazdığı mektupta Kauçuk-İş'in olabilecek her yardımı hak ettiğini yinelemekte ve konuyu AFL-CIO Başkanı Meany'ye iletmesini ve Kauçuk-İş'e yardım edilmesini talep etmektedir. Demirsoy'un bu mektubundan sonra Kauçuk-İş yönetimi, 9 Ekim 1967 Kirsch'e bir mektup yazarak Lastik-İş'e karşı yardım istemiştir (Çelik, 2010).⁵

“Kauçuk-İş, oldukça güçlü Lastik-İş'e karşı kuruldu ve aşırı solcu ve sermaye düşmanı Lastik-İş'e karşı amansız bir mücadele yürütüyor. Bu mücadelenin amacı aynı zamanda DİSK'i baltalamaktır. Kauçuk-İş'in acil yardıma ihtiyacı var. DİSK'in yarısının ve Lastik-İş'in tamamının silindiğini görmek istiyorsanız Kauçuk-İş'e yeterli yardım yapılmalı (...) Yardım gecikirse tarihi fırsatı kaçırmız ve DİSK ile Lastik-İş yenilmez bir güç olur (...)”

DİSK'in Örgütlenmesi

DİSK'in kuruluşun ardından karşılaştığı en önemli zorluğun örgütlenme olduğu anlaşılmaktadır. Bir yandan DİSK'e üye olmak isteyen işçilere yönelik işveren ve devlet baskıları ve işten atmalar, öte yandan DİSK sendikalarına karşı kurulan güdümlü sendikalar, DİSK üyesi sendikaların karşısında çıkarılan sarı sendikalar, öte yandan DİSK üyesi sendikaların yöneticilerine yönelik baskılar ve genel olarak DİSK'e dönük kirlî propaganda DİSK'in örgütlenmesini zorlaştıran en önemli etkenler olmuştur. Bu zorluklara rağmen DİSK varlığını korumuş, tutunmuş ve örgütlenmesini belirli bir düzeyde artırmayı başarmıştır.

Üye Sendikalar

DİSK Yönetim Kurulunun 19 Nisan 1967 tarihinde yapılan toplantısında üye olmak için başvuran sendikalardan şimdilik dördünün üyelik başvurusunun kabul edilmesine karar verildi (DİSK gazetesi, Nisan 1967). Başvurusu kabul edilen sendikalar Kimya-İş, Turizm-İş, EMSİS ve Bank-İş'tir. Böylece kuruluş sonrası ilk üye artışı ile DİSK'in üye sayısı 9'a yükseldi. DİSK tarafından İbrahim Güzelce imzasıyla 11 Temmuz 1967 tarihli yazıyla Çalışma Bakanlığı'na bildirilen üye sayıları yazısına göre DİSK'e üye sendikaların sayısı 11'dir (Güzelce, 1967). Kurucu beş sendikaya ek olarak kuruluş çalışmalarına katılan Bank-İş, Kimya-İş ve Turizm-İş kuruluşun hemen ardından DİSK'e üye olurken, diğer üç üye EMSİS, TADSİS ve Gaziantep Tekstil Sendikasıdır. Haziran 1967'de toplanan DİSK 1. Genel Kurulunda yönetim kurulunda 9 sendika yer almıştır. Bu sendikalar Maden-İş, Lastik-İş, Türk Maden-İş, Basın-İş, Gıda-İş, EMSİS, TADSİS, Bank-İş, Turizm-İş'tir.

DİSK 2. Genel Kurulda seçilen yönetim kurulunda 11 sendika işkolu esasına göre yer almıştır. Bu sendikalar Maden-İş, Lastik-İş, Türk Maden-İş, Gıda-İş,

⁵ Bu mektubun orijinali için bakınız Çelik (2010).

Basın-İş, Kimya-İş, Turizm-İş, Serçip-İş, EMSİS, TADSİS ve Bank-İş'tir. Bir diğer ifadeyle 1968 yılı başlarında DİSK'e üye sayısı 11'dir. Temmuz 1967 tarihli listede yer alan sendikalardan Gaziantep Tekstil listede yer almazken, 1968 başında DİSK'in üyeleri arasında Serçip-İş Sendikası yer almaktadır (DİSK Genel Kurul Defteri, 1967).

Şubat 1970'de toplanan 3. Genel Kurulda ise Yönetim Kurulu'nda 9 sendikanın temsil edildiği görülmektedir. Bunlar Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş, Kimya-İş, EMSİS, Bank-İş, Seçip-İş ve Turizm-İş Sendikalarıdır.

Tablo: Temmuz 1967-1970 Döneminde DİSK Üyesi Sendikalar

	Şubat 1967 (Kurucular)	Şubat-Haziran 1967 Dönemi (1. Genel Kurul)	Temmuz 1967(*)	Şubat 1968 (2. Genel Kurul)	Şubat 1968-1970 Dönemi (3. Genel Kurul)
1	Türkiye Maden-İş	Türkiye Maden- İş	Türkiye Maden-İş	Türkiye Maden-İş	Türkiye Maden- İş
2	Basın-İş	Basın-İş	Basın-İş	Basın-İş	Basın-İş
3	Lastik-İş	Lastik-İş	Lastik-İş	Lastik-İş	Lastik-İş
4	Gıda-İş	Gıda-İş	Gıda-İş	Gıda-İş	Gıda-İş
5	Türk Maden-İş	Türk Maden-İş	Türk Maden- İş	Türk Maden- İş	Turizm-İş
6		Turizm-İş	Turizm-İş	Turizm-İş	Bank-İş
7		Bank-İş	Bank-İş	Bank-İş	EMSİS
8		EMSİS	EMSİS	EMSİS	Kimya-İş
9		TADSİS	TADSİS	TADSİS	Serçip-İş
10			Kimya-İş	Kimya-İş	TAM-İş
11			Tekstil (Gaziantep)	Serçip-İş	Karayol-İş
12					Hür Mensucat-İş
13					Keramik-İş(**)
14					TAHLİS(***)

Kaynak: DİSK arşiv belgeleri ile çalışma ve hesap raporlarından yazar tarafından hesaplanmıştır.

(*) 11 Temmuz 1967 tarihli yazıyla Çalışma Bakanlığı'na bildirilen üye sayıları yazısına göre DİSK'e üye sendikaları.

Tabloda yer alan sendikalara ilişkin bilgi aşağıda yer almaktadır.

(**) 6 Aralık 1969 tarihli DİSK Ajansı.

(***) 14 Ekim 1968 tarihli yönetim kurulu kararı

Tablodan da görüleceği üzere kuruluşundan üçüncü genel kurula kadar olan dönemde DİSK'e üye olan sendika sayısı 15'e ulaşmıştır. Ancak bu sendikaların bir bölümü ya üyelikten çıkarıldı veya üyelikten ayrıldı. Bu dönemde DİSK'in çekirdeğini kurucu dört sendika olan Maden-İş, Lastik-İş, Gıda-İş ve Basın-İş ile Kimya-İş, Turizm-İş, Bank-İş ve EMSİS oluşturmaktadır (DİSK, 1970).

Kuruluş Yıllarında Üye Sayısı

DİSK'in kuruluş aşamasında ve ilk yıllarında kaç üyesi olduğu oldukça tartışılan konulardan biridir. DİSK'in kuruluş çalışmalarını katılan sendikaların ve DİSK'in çeşitli vesilelerle açıkladığı üye sayısı ile DİSK karşıtlarının iddia ettiği üye sayısının oldukça farklı olduğunu söylemek mümkün. DİSK'in kuruluş aşamasındaki üye sayısını sadece kurucu beş sendikaların üye sayısı ile sınırlamak doğru olmaz. Kurucu sayısının beş ile sınırlanması nedeniyle, kuruluşun ardından üye olan sendikaları dikkate alarak üye sayısını hesaplamak doğru olacaktır.

DİSK kurucularının üye sayılarına ilişkin olarak bilgi veren kaynaklardan biri kuruluş toplantıları sırasında girişimcilerin doldurduğu sendika bilgi fişleridir. Maden-İş'e ait üye fişine göre, Maden-İş'in üye sayısı 36 bindir. Bu üyelerin 26 bini aidat vermekte 10 bini vermemektedir. Lastik-İş bilgi fişindeyse, toplam üye sayısı 9 bin olarak görünmektedir ve üyelerin bininin aidat ödemediği beyan edilmektedir. Basın-İş bilgi fişinde üye sayısı 3 bin 550, aidat ödemeyen üyelerin sayısıysa bin 350 olarak görünmektedir. Gıda-İş bilgi fişine göreyse, Gıda-İş 2 bin 600 üyeye sahiptir ancak üyelerin 200'ü aidatlarını ödememektedir. Türk-Maden-İş'in bilgi fişine göre 15 Bin 900 üyesi vardır. Sendika liderlerinin beyanlarına dayalı sayılara göre, DİSK kurulduğunda 54 bin 500 aidat ödeyen üyesi vardır. Bank-İş ile 5 bin 500 üyesi olduğunu beyan eden Kimya-İş'in kısa süre sonra katılımıyla ortaya çıkan DİSK'in üye sayısının 60 bini bulunduğu söylenebilir (DİSK Bilgi Fişleri, 1967). Ant dergisinin Nisan 1967'deki haberinde DİSK'in üye sayısı 84 bin olarak belirtilmektedir. Ayrıca 11 Temmuz 1967 tarihinde Çalışma Bakanlığı'na yazılan 256 sayılı yazıda DİSK'in toplam üye sayısının 65 bin 730 olduğu görülmektedir (Güzelce, 1967). Öte yandan Türk-İş'in iddiasına göre ise DİSK'i kuran ve katılan dört sendikaların (Türkiye Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş ve Kimya-İş) üye sayısı 13 bin 650'dir. Türk-İş'in iddiasına göre diğer sendikalar tabela sendikasıdır (Türk-İş, 1967).

Ancak bu sayıların gerçeği yansıttığı tartışmalıdır. DİSK'in üye sayısı ne üye sendikaların beyanları kadar yüksek ne de Türk-İş'in iddia ettiği kadar azdır. Dönem boyunca sendikalara üyeliğin doğrudan sendikalara başvurarak gerçekleştiği ve sendikaların bakanlığa bildirdikleri üyelerin kendi beyanlarına dayalı olduğu dikkate alınacak olursa sendika üye sayısının sağlıklı olarak tespit edilmesine olanak yoktur. 274 sayılı yasaya göre aynı anda iki sendikaya birden üye olunması nedeniyle üye sayısı şişiyordu. Öte yandan giderek artan sendikal rekabetin, işkolu ve işyeri düzeyinde toplu iş sözleşmesi bağtlama olanağının olması nedeniyle bütün sendikaların üye sayılarının gerçek durumu yansıtmaktan uzak olduğu bilinmektedir. Nitekim 274 ve 275 sayılı yasaların yürürlükte olduğu dönem boyunca sendika üye sayılarının seyrine bakıldığında durumun vahameti anlaşılacaktır. Dönem boyunca sendikalaşmada ciddi bir artış yaşandığı doğrudur. Dönemim resmi sendikalaşma istatistiklerinin büyük bölümü hatalıdır (Çelik ve Lordoğlu, 2006).

274 sayılı Yasa'ya göre sendikalar temsil ettikleri üyelerin listesini her yılın başında Çalışma Bakanlığı'na bildirmek zorundaydı. Bu dönemde işyerlerinin ayrıca bakanlığa çalıştırdıkları işçiler için bilgi verme yükümlülüğü olmadığı için sağlıklı bir bilgi toplanamıyordu. İşçilerin aynı anda birden çok sendikaya üye olabilmesi ve işsiz kalma durumunda üyeliğin sürmesi nedeniyle üyelikler kabarıyordu. 1960-1965 döneminde nispeten açıklanabilir olan sendikalı işçi sayısı, 1970'lerden itibaren inanılmaz bir hâl almakta ve sendikalı işçi sayısı, sigortalı işçi sayısının iki katını aşmaktadır. 1970 yılında 1,3 milyon sigortalı işçiye karşılık 2 milyondan fazla sendikalı işçi vardır. 1980'e gelindiğinde ise durum iyice çığırından çıkmıştır. 1980 yılında ise 2,2 milyon sigortalı işçiye karşılık 5,7 milyon sendikalı işçi gözükmektedir. Bu verilerden dönem içi sendikalaşma oranlarının gelişimini sağlıklı olarak izlemek olanaklı değildir (Çelik, 2017).

DİSK'in üye sayısına ilişkin tartışmalar bu tablo ışığında değerlendirilmelidir. Kendi beyanlarına göre DİSK kuruluş çalışmalarına katılan sendikaların aidat ödeyen üye sayısı 100 bini aşmaktadır. Aidat ödemeyen üyeler de katıldığında bu sayının 165 bine ulaştığı görülmektedir. Ancak bu sendikaların bir bölümü kurucu olmamış veya daha sonra DİSK'e üye olmamıştır.

DİSK 3. Kongre Çalışma Raporu'nda, Maden-İş'in Türk-İş, iktidar ve işveren üçlüsünün oynadığı birtakım oyunlar sonunda 10-12 bin üye ile yok olma durumunda gelmiş iken, DİSK kurulduktan sonra 1970'lerde tekrar 30 bini aşkın üyeye ulaştığı ifade edilmektedir (DİSK, 1970). Bu değerlendirme en azından Maden-İş açısından bilgi fişinde beyan edilen rakamın üçte birini ancak bulmakta ve bilgi fişindeki sayıyı tartışmalı hale getirmektedir (Algül, 2015). Öte yandan DİSK'in kuruluşu sırasında Maden-İş Genel Başkanvekili olan Şinasi Kaya, 2005 yılında kendisi ile yapılan bir görüşmede DİSK'in kurucusu beş sendikasının üye sayısını 17 bin 500 olduğunu söylemektedir (Öz, 2005). Sedat Ağralı ise Türk-İş'ten ihraç edilen ve DİSK'i kuranların üye sayısı şöyledir: Bank-İş 4300, Basın-İş 8880, Kimya-İş 7095, Lastik-İş 6868, Maden-İş 33201. Böylece DİSK'e bağlı işçi sayısı 60 bin 344'ü bulmaktadır (Ağralı, 1967).

Üye sayısı açısından bakılacak bir diğer kaynak aidatlardır. Bu bilgi bize kesin üye sayısını vermese de üye sendikaların kaç üye üzerinden DİSK'e aidat ödediklerini gösterir. Dönem aidatlarından hareketle yapılan hesaplama DİSK'in dönem boyunca aidat ödeyen üye sayısının alt sınırının 26 bin civarında olduğunu göstermektedir. Aidat ödemeyen, ödeyemeyen veya aidatını geciktiren sendikaların varlığı da dikkate alındığından DİSK'in üye sayısının 26 binin daha da üzerinde olduğunu söylemek mümkündür. Lastik-İş ve Gıda-İş'in beyan ettikleri üye sayısı ile DİSK'e ödedikleri aidat paralellik gösterirken Maden-İş'in bildirilen üye sayısı ile aidat ödeyen üye sayısı arasında önemli fark vardır (DİSK Mali Raporu, 1970).

Üye sayısına ulaşmak için dikkate alınacak bir diğer husus genel kurullara katılan delege sayısıdır. DİSK Ana Tüzüğüne göre üye sayısı 1000'e kadar olan sendikalar bir delege, üye sayısı 1000'den fazla olanlar için her 1000 üye için bir delege öngörülmüştü. 500 ve üzeri üye sayısı 1000'e yuvarlanacaktı. Buna kabaca

1000 üye bir delege esası diyebiliriz. Yürütme, yönetim, denetim ve onur kurulları üyeleri doğal delege kabul edilecekti. Birinci Genel Kurulda yürütme, yönetim ve denetim ve onur kurullarına seçilenlerin sayısı toplam 19 kişidir. İkinci Genel Kurulun 76 delege ile toplandığı düşünülecek olursa seçimle gelen delegelerin 57 olduğu görülecektir. Bu durumda DİSK'in Şubat 1968 itibariyle üye sayısının üst sınırının 57 bin olduğu söylenebilir. Şubat 1970 tarihinde toplanan genel kurul 63 delege ile toplanmıştır (DİSK Genel Kurul Defteri, 1967-1980). Genel Kurula 23 doğal delegenin (bir önceki genel kurulda seçilen 23 kişi) katıldığı düşünülecek olursa doğal delegeler dışındaki sayının 40 olduğu düşünülebilir. Böylece DİSK'in Şubat 1970 tarihinde üye sayısının üst sınırının 40 bin olduğu söylenebilir. Bu arada Türk Maden-İş'in 1968'de DİSK üyeliğinden ayrılmış olmasının üye kaybında önemli bir etken olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak DİSK'in kuruluşundaki üye sayısının oldukça sınırlı olduğu ve 1968-1970 döneminde üye sayısının 25 bin ile 40 bin arasında olduğu söylenebilir. Kuşkusuz oldukça sınırlı üye sayısı yola çıkan DİSK'in Türk-İş yönetimin kehanetinin aksine 1970'lerin ikinci yarısında ciddi bir üye artışı elde etmiş ve üye sayısını 400 bine yaklaştırmıştır.

DİSK ve TİP İlişkileri

TİP'i kuran sendikacılarla DİSK'i kuran sendikacılar arasında hep bir süreklilik oldu. TİP'i kuran sendikacılardan Türkler, Kuas, Güzelce ve Nebioğlu, DİSK'in beş kurucusundan dördüdür. TİP kurucusu ve ilk Genel Başkanı Erakalın da 1968-1970 döneminde DİSK Yürütme Kurulu üyeliği yaptı. Her ne kadar sendikacılar TİP'i tek başlarına sürdüremeyip 1962'de başta Mehmet Ali Aybar olmak üzere partinin kapısını sosyalist aydınlara açmış olsalar da sendikacılar TİP içinde hep önemli bir güç olarak kaldı. Sendikacılar TİP içinde genellikle Aybar ile birlikte hareket etti. TİP, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB) mensubu ve İstanbullu sendikacıların partisi olarak kurulmuştu. DİSK de özel sektörde örgütlü ve millî tip sendikacılığı benimseyen sendikaların konfederasyonu olarak kuruldu. DİSK'in lokomotif sendikaları Maden-İş ve Lastik-İş idi. Her iki sendika da asıl olarak özel sektörde örgütlü olan millî tip, merkezîyetçi ve mücadeleci sendikalardı. Deneyimin sınıf mücadelesinde oynadığı kritik rol bu noktada bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. TİP ve DİSK'i kuran çekirdek kadro özel sektörde, doğrudan sınıf mücadelesinin zorlukları içinden gelen sendikacılarıydı. Türkler ve Kuas 1950'lerde işten atıldılar, 1960'ların ilk yarısında pek çok işçi eylemi ve direnişinin ya başında ya da içinde aktif olarak yer aldılar. Bu sürecin birer sendikacı olarak onları şekillendirdiği ve dönüştürdüğü şüphesizdir. Öte yandan TİP deneyimi de TİP'li sendikacıları dönüştürdü. Bu deneyim sonucunda TİP'i tek başlarına yürütemeyeceklerini anladılar ve Aybar'ı çağırdılar. Aybar'la TİP'li sendikacılar arasındaki beraberlik TİP kapanana kadar sürdü. TİP içindeki ayrışmada (Aybar ile Boran ve Aren arasındaki ayrışma) sendikacılar Aybar'dan yana tutum aldılar (Çelik, 2010).

Sendika başkanlarının Aybar'a gerçekten sevgileri ve güvenleri olduğu, parti içi tartışmalarda genel olarak Mehmet Ali Aybar'ın yanında yer aldıklarına ilişkin kanaat yaygındır. Sendikacılar Aybar'ın bilgi ve birikimine, önderlik yeteneklerine ve kişisel özelliklerine çok değer verirlerdi ve onun partiyi bir kazaya uğratmayacağına inanmışlardı. Aybar da onları hiçbir zaman yanıltmadı, düş kırıklığına uğratmadı. Bu bağlaşıklık, Kürt kökenli partililerin oluşturduğu Doğu Grubu'nun da desteğiyle uzun süre sancısız yürüdü. Ta ki Aybar, 1969 seçim yenilgisinin ardından partiyi terk edinceye değin (Çelik, 2010).

TİP'te sendikacıların etkinliklerini uzun yıllar korumalarının en önemli aracı parti tüzüğü'nün "*işçi kotası*" olarak bilinen 53. maddesiydi. TİP tüzüğüne göre (1962) (38. Madde) partiye üye olmak isteyenler oturdukları mahalle veya çalıştıkları işyeri yahut oturdukları köy listeleri olmak üzere üç listeden birine kaydedilirdi. İşyeri esasına göre tutulan listelere; "*kendisi üretim araçlarına sahip olmadığı için emek gücünü üretim aracı sahiplerine satarak yaşayanlar* veya işçi sendikaları yönetim organlarında görevli bulunanlar kaydedilirler." 53. maddeye göre ise tüzüğü'nün "*Partinin bütün organlarında görevli bulunanlarının yarısının, tüzüğü'nün 38 inci maddesinde sözü edilen işyeri esasına göre tutulmuş listeye kayıtlı veya sendika yöneticisi olan üyeler arasından seçilmiş olması gözetilir. Yönetim organlarıncı kongrelere sunulacak aday listeleri, bu esaslara göre tertiplenir; Kongreler de delege ve organları bu esastan ilham alarak seçerler.*"

Ancak "gözetme" ve "ilham alma"nın nasıl uygulanacağına dair bir hüküm tüzükte yoktu. Bu maddenin uygulanması konusunda ilk önerinin İzmir kongresinde Türkler'den geldi: "*Türkler, 'gözetir'i nasıl anlayacağız iki sandık koyalım ortaya çıksın dedi. Aybar bu öneriyi istemeyerek destekledi. Kongre sonrasında daha çok aydınlardan seçilemeyenler üretilmiş bulundu.*" 53. Madde geniş anlamda bir işçi kotasından daha çok fiilen sendikacı ve sendikal-aydın kotası olarak işledi. Seçimler işçi kesimi ve işçi olmayan kesim şeklinde ayrı listelerle ve ayrı sandıklarla yapıldı (Çelik, 2010).

Tarihin ironisi olsa gerek DİSK yükselirken, TİP yoğun iç tartışmaların girdabında parçalanıyor ve geriliyordu. DİSK sadece dönemim genel siyasal ve sendikal koşullarının olumsuz etkisi altında kalmadı, TİP'in ve solun da sorunlarının yükünü taşıdı. DİSK TİP ve soldaki bölünmeler karşısında bu dönem daha çok Aybar'ın yaklaşımına yakın durdu (DİSK, 1970).

1969 Seçimleri ve DİSK

1969 seçimleri 1968 yılından beri yükselmekte olan gençlik ve işçi muhalefetine yoğunlaştığı koşullarda yapıldı. AP hükümeti TİP'in etkisini azaltmak için seçim yasasını değiştirdi, küçük partilere temsil olanağı sağlayan milli bakiye sistemini kaldırdı. DİSK 1969 seçimlerinde TİP'i destekleme kararı aldı ve bunu kapsamlı bir bildiri ile duyurdu. TİP'e verilen destek şöyle gerekçelendiriliyordu (DİSK, 1970):

"İşte seçimlerde bir siyasal partiyi desteklemek gibi yasaların tanıdığı bir özgürlüğü kullanan DİSK'in karşısında araçların yabancılarla

ortaklaşa iş çevirenlerin ve emekçi halkın ıstırabını, yokluğunu ve yoksulluğunu sürdüreceği bir düzenin kaymak tabakasını yiyenlerin kümelendikleri köşe başlarını tuttukları partiler içinde yer alanlar aslında şikayetçi görüldükleri düzenin sürdürülmesi için işçi sınıfını aldatmaya kalkışmaktadırlar. Biz, işçi sınıfına politik gerçekleri anlatmadan ve toplumumuzu kısıktırak bağlayan ve sömürüye prim veren düzenin bütün bozukluklarını göstermeden yanayız. Onun için de politikayı, ekmek kavgasının ayrılmaz bir parçası saymaktayız. İşçilerin politik bir güç olmadan haklarını elde etmelerinin mümkün olmadığı inancında olan DİSK, seçimlerde izleyeceği politikayı saptamıştır. O da, Türkiye İşçi Partisi listelerini desteklemek ve aday listelerinde yer alanların milletvekili seçilmeleriyle mecliste güçlü bir işçi grubunun bulunmasını sağlamaktır.”

DİSK Yönetim Kurulu genel seçimden önce 19 Eylül 1969 günü yaptığı toplantıda TİP'in desteklenmesine şu temel gerekçe ile karar verdi. *“Türkiye İşçi Partisi'ni desteklemeğe karar vermiştir. Çünkü DİSK'in gerçekleşmesini istediği amaçları en iyi şekilde dile getiren ve uygulayacağını söyleyen tek parti, Türkiye İşçi Partisi olmuştur. Çünkü Türkiye İşçi Partisi, emekçi halkı iktidara getirecek biricik partidir.”*

Kararda patron partisi olarak nitelenen AP ve diğer “küçük patron partileri” eleştiriliyordu: *“AP bu seçimlerde yine iktidara gelirse köylü, işçi, işsiz ve tüm emekçiler Anayasa'da yer alan her türlü ekonomik ve sosyal haklarına kavuşma umutlarını da yitireceklerdir.”* Merkezden merkez sola kayma çabası içinde olan CHP'ye yönelen eleştiriler de oldukça sertti: *“CHP uzun yıllar işçileri, köylülere zorla jandarma dipçığıyle çalıştırmıştır. Bütün CHP iktidarı boyunca sendika kurma hakkı tanınmamış, grev isteyenler hapse atılmış, hakımı arayanlar baksızlığa baş kaldıranlar inim inim inletilmiştir. Ne vakit ki işçiler bilinçlenip grev hakkına sahip çıkınca CHP o vakit istemeyerek de olsa bu hakkı vereceğini programına almak zorunda kalmıştır.”*

Bildiri ve TİP'e oy çağırısı şu cümlelerle sona eriyordu: *“DİSK, işçi sınıfının ekonomik sosyal kalkınması ve yücelmesi için öncelikle Türkiye'nin her bakımdan bağımsız olmasını ve hızlı bir kalkınma yoluna girmesini zorunlu gördüğü için bunu gerçekleştirecek partinin Türkiye İşçi Partisi olduğunu tespit etmiş ve bu nedenle TİP'i destekleme kararı almıştır. DİSK, işçi sınıfının bir işçi konfederasyonu olarak tüm emekçileri, bu seçimlerde Türkiye İşçi Partisi adaylarına oy vermeye çağırır. Zafer tam bağımsız, sosyalist Türkiye için çalışanların olacaktır.”*

TİP'e verilen destek sadece DİSK düzeyinde olmamış DİSK'in lokomotif niteliğinde olan Maden-İş Sendikası da TİP'e son derece güçlü bir destek vermiştir. Maden-İş'in açık desteği olmaksızın DİSK'in TİP'i desteklemesi eşyanın tabiatına aykırı olurdu. Maden-İş'in 7-10 Eylül 1969'da yapılan 19. Genel Kurul'unda 12 Ekim seçimlerine ilişkin olarak 8'e karşı 61 oyla alınan 8 numaralı kararın gerekçesinde TİP dışındaki partilerin hakim sınıflardan yana olduğu, bu partilerin aracıya, tefeciye ve toprak ağalığı müessesesine uygun politikalar izledikleri, Atatürk'ün öngördüğü emperyalizme karşı savaşı uygun görmeyip, buna da karşı oldukları belirtiliyordu. (Maden-İş Tarihi Çalışma Grubu, 2017).

DİSK'in TİP'e verdiği destek sadece açıklamayla sınırlı kalmadı. DİSK'in ve üye sendikaların çok sayıda yöneticisi 1969 seçimlerinde TİP listelerinden aday oldular. Ancak seçimler TİP ve DİSK açısından beklenevi vermedi. TİP 1969 seçimlerinde yüzde 2,7 oranında oy alarak sadece iki milletvekili çıkarabildi ve Mehmet Ali Aybar ile Rıza Kuas Meclis'e girebildi. 1965 seçimlerinde 276 bin oy ile yüzde 3 oy oranına ulaşan TİP'in oyları 244 bine oy oranı ise 2,7'ye gerilemişti. 1965 seçimlerinde yüzde 3 oranıyla 14 milletvekili kazanan TİP 1969 seçimlerinde yüzde 2,7 oy oranıyla sadece 2 milletvekili çıkarabilmişti. TİP oylarında bir miktar düşüş vardı ancak milletvekili sayısındaki düşüşün temel nedeni seçim sisteminin değiştirilmesi, milli bakiye sisteminden d'Hont sistemine geçilmesi idi. Ancak 1965 sonrasında TİP'in oy oranlarında artış değil azalma eğilimi başladı. 1968 İl Genel Meclisi seçimlerinde partinin oyu 248 bine oy oranı yüzde 2,72'ye gerilerken, 1969 genel seçimlerinde 2,68'e düştü. Düşüşler küçük olmakla birlikte TİP'in içine girdiği girdabın oy artışını engellediği açıldı. 1969 seçimleri TİP'teki yarılmayı derinleştirdi ve TİP-DİSK ilişkileri giderek zayıflamaya başladı.

“Direnen İşçi Sendikaları Konfederasyonu”

DİSK'in kalıcı olmasını ve tutunmasını sağlayan üye sayısı ve mali olanaklarından daha çok kuruluş yıllarını takiben izlediği işçilere güven veren mücadeleci sendikal hatıdır. DİSK dönemin ülkede ve dünyada yaygınlaşan eylem repertuarından beslendi. Özellikle 1968'in “işgal ruhu” DİSK eylemlerine de yansıdı. DİSK yasal grevler yanında yaygın biçimde işyeri direnişleri ve işgallerine başvurdu. Bu eylemlerin 1961 Anayasası'nda yer alan “direnme hakkı”na dayanarak yapıldığını ve bir tür “son çare” olarak kullanıldığını vurgulamak lazım. DİSK “1968 ruhunu” işyerlerine taşıdı. DİSK üyesi sendikaların ve işçilerin gerçekleştirdiği eylemler arasında, yürüyüş ve mitingler, grevler, direnişler ve işgaller yer aldı. Böylede DİSK adeta bir “direnen işçi sendikaları konfederasyonu” olarak doğdu.

Yürüyüş ve Mitingler

DİSK'in ilk kitlesel eylemi olma özelliği taşıyan “İş Kanunu protesto mitingi”, DİSK Ankara Bölge Temsilciliği tarafından 24 Haziran 1967 tarihinde Ankara'da düzenlendi (DİSK Gazetesi, 3 Haziran 1967). İş Kanunu'nun bazı maddelerinin Anayasaya aykırı olması nedeniyle yasa protesto edildi. Mitingde Çetin Altan, Kemal Türkler, İbrahim Güzelce, Rıza Kuas, Alparslan Işık ve bazı işçiler konuştu

UYANIŞ MİTINGİ

Türk Halkı

Tarihi günler yaşıyoruz. Türkiye bir uçuruma itilmek isteniyor. Vatan tehlikede. Bağımsızlığımız zaten elimizden alınmış.

İşte bunun için, bir MİLLİ CEPHE kurmanın ve MİLLİ DİRENİŞ'e başlamanın zamanı gelmiştir. Bu her Türk Milliyetçisinin tarihi görevidir.

MİLLİ CEPHE'ye katıl. Anayasa için Ulusca diren. Türk halkının büyük uyanışını susturmak, bağımsızlığa yönelme çabalarını engellemek isteyen her davranışın karşısına çık. Bu satılmışları, bu karayürekli, bu Türkün varlığına kasteden, yerli - yabancı düşmanları ez.

Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmak istenmesi, Türk Halkının büyük uyanışını boğma plânının uygulanmaya başlandığını göstermektedir.

İşte, Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını protesto etmek, Türkiye'nin bütün meselelerini konuşmak ve bir MİLLİ DİRENİŞ ilân etmek üzere

8 Temmuz 1967 Cumartesi günü saat 13.00 de
Beyazıt - Hürriyet Meydanında yerini al

UYALIŞ MİTINGİ'ne KATIL

— D. İ. S. K. —

Türkiye Devrimci İşçi
Sendikaları Konfederasyonu.

İ. T. Ü. T. B.

İstanbul Teknik Üniversitesi
Talebe Birliği.

İ. Y. T. O. T. B.

İstanbul Yüksek Teknik
Okulu Talebe Birliği.

— T. M. T. F. —

Türkiye Millî
Talebe Federasyonu.

İ. T. Ü. T. O. T. B.

İstanbul Teknik Üniversitesi
Teknik Okulu Talebe Birliği

F. K. F.

Fikir Kulüpleri Federasyonu

Görsel 7: Uyanış Mitingi çağırısı (TÜSTAV Nebil Varuy Arşivi)

DİSK'in kuruluşundan hemen sonra katılımcısı ve ana gücünü oluşturduğu eylem Uyanış Mitingi'dir. 1968'de bir kez daha düzenlendiği için 1967'deki miting Birinci Uyanış Mitingi olarak anılmaktadır.

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF), İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği (İÜTB), İstanbul Teknik Üniversitesi Teknik Okulu Talebe Birliği (İTÜTOTB), İstanbul Yüksek Teknik Okulu Talebe Birliği (İYTOTB) ve Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) tarafından 8 Temmuz 1967'de Beyazıt Hürriyet Meydanında başlayan ve Taksim'de sona eren bir yürüyüşle Uyanış Mitingi gerçekleştirildi (Cumhuriyet, 9.7.1967). Uyanış mitingine çağrı için hazırlanan el ilanında şu görüşlere yer verildi (Nebil Varuy Arşivi, 1967):

“Tarihi günler yaşıyoruz. Türkiye bir uçuruma itilmek isteniyor. Vatan tehlikede. Bağımsızlığımız zaten elimizden alınmış. İşte bunun için bir MİLLİ CEPHE kurmanın ve MİLLİ DİRENİŞ'e başlamanın zamanı gelmiştir. Bu her Türk Milliyetçisinin tarihi görevidir. MİLLİ CEPHE'ye katıl. Anayasa için Ulusca diren. Türk halkının uyanışını susturmak, bağımsızlığa yönelme çabalarını engellemek isteyen her davranışın karşısına çık. Bu satılmışları, bu karayürekli, bu Türkün varlığına kastededen, yerli-yabancı düşmanları ez.”

Görüldüğü gibi uyanış mitingine çağrısında “milli cephe” çağrısı yapılmakta DİSK kendisini “Türk milliyetçisi” olarak tanımlamaktadır. Bildiri dönemin yoğun anti-emperyalist ve bağımsızlıkçı atmosferinin derin etkilerini taşımaktadır. Mitingde Çetin Altan'ının dokunulmazlığının kaldırılmasını protesto edildi. DİSK'e göre en az yirmi beş bin kişinin katıldığı bu mitingde ülkemizin temel sorunları dile getirildi (DİSK, 1968).

DİSK, İTÜTB, İTÜTOTB, FKF ve TÖS tarafından düzenlenen “ikinci uyanış miting” 26 Şubat 1968 tarihinde İstanbul Taksim Meydanında yapıldı. Mitinge Mehmet Ali Aybar, Çetin Altan, Yunus Koçak ve öğrenci kuruluşları temsilcileri katıldı. TİP milletvekilleri Çetin Altan ve Yunus Koçak'ın 20 Şubat günü mecliste ağır biçimde dövülmesini protesto için yapılan mitingde binlerce kişi katıldı (Milliyet, 26.02. 1968).

ABD 6. Filosunun Türkiye limanlarını ziyareti 1960'ların ikinci yarısında çeşitli anti-emperyalist gösterilerle protesto edildi. 24 Haziran 1967'de İstanbul'da üniversite öğrencileri ABD 6. Filosunun İstanbul Limanına ziyaretini protesto etti. 17 Temmuz 1968'de İstanbul limanına demirleyen 6. Filo askerlerini dövüp denize attı. 29 Ağustos 1968'de İzmir'i ziyaret eden 6. Filoyu protesto miting yapıldı, miting yapılan saldırı sırasında iki öğrenci bıçaklandı. Amerikan 6. Filosunun protesto yürüyüşünde de DİSK gençlik kuruluşları ile birlikte hareket etti (DİSK, 1968).

16 Şubat 1969 Pazar günü işçi ve gençlik kuruluşları ABD 6. Filosunun İstanbul'a demirlemesini protesto için "emperyalizme ve sömürüye" karşı Taksim'de bir miting düzenledi. DİSK'e bağlı sendikaların üyelerinin de katıldığı yürüyüş ve mitinge aşırı sağcı eylemciler saldırdı. Sağcı basın yapılacak mitinge ilişkin tahriklere ise çok önceden başladı. Saldırı öncesi camilerde cihat namazı kılındı. 2 gün önce Beyazıt mitinginde "komünistlerin kanı dökülmeye" karar verildi. Saldırı planlı bir şekilde gerçekleştirildi. Mitingin öncü kolu Taksim Meydanı'na girdikten hemen sonra polis araya girerek korteji böldü. Dolmabahçe camii'nde "toplu namaz" kılındıktan sonra Taksim'de AKM önünde saf tutanların bir bölümü öndeki yürüyüş koluna saldırdı. Diğer bir bölüm de polisle birlikte arkadakilere saldırdı. Mitinge katılanlar hazırlıksızdı ama saldıranların ellerinde kurşun bilyeler, çivili sopalar ve tabanca da vardı. Saldırı sonrasında biri TİP üyesi diğeri yandaş iki TİP'li işçi, Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan öldürüldü. Bu olaylar tarihe "kanlı pazar" olarak geçti (Maden-İş Tarihi Çalışma Grubu, 2017).

DİSK Türkiye'de uzun bir aradan sonra 1 Mayıs'ın işçi bayramı olarak hatırlanmasını sağladı. DİSK'in 1 Mayıs işçi bayramı ile saptayabildiğimiz ilk girişimi 1968 yılında olmuştur. DİSK Yürütme Kurulu 27 Nisan 1968'de üye sendikalara ve bölge temsilciliklerine gönderdiği yazı ile 1 Mayıs işçi bayramı ile ilgili toplantı yapılması konusunda bir yazı yazdı ancak 29 Nisan 1968 tarihli yazıyla toplantının ertelendiği duyuruldu. 26 Nisan 1968 tarihinde TÖS İstanbul Şube Başkanlığı'na yazılan yazıdan toplantının TÖS salonunda yapılmasının planlandığı anlaşılmaktadır (DİSK Giden Evrak Defteri, 1967-1971). DİSK'in 1 Mayıs toplantısını neden ertelediğine ilişkin bilgiye ulaşamamıştır.

DİSK Yürütme Kurulu 25 Nisan 1969 tarihinde yayınladığı bir genelgeyle "1 Mayıs 1969 İşçi Bayramı nedeniyle bu yıl da işçilere bir mesaj yayınlanmasına" karar verdi. Genelgede bütün dünyada işçi bayramı olarak kutlanan 1 Mayıs ile ilgili mesajın sendikalar tarafından kendi olanakları ile üyelerine iletilmesi isteniyordu. Genelgedeki "bu yıl da" vurgusundan daha önce de 1 Mayıs mesaj yayımlandığı anlaşılıyor (DİSK Ajansı, 25 Nisan 1969).

DİSK Yürütme Kurulu 30 Nisan 1970 tarihinde 1 Mayıs İşçi Bayramı nedeniyle bir bildiri yayınladı. 1 Mayıs 1970 bildirisi 1969 bildirisinden daha radikal bir üslupla yazılmıştı. Önceki bildiride olduğu gibi Anayasa'nın uygulanması ve Anayasanın sağladığı haklara vurgu yapılan bildiride, "tüm zinde güçlerle birlik halinde Türkiye'yi bugünkü bozuk düzenden kurtarmak için Anayasa yolundan sosyalist iktidarı tek amaç bilmekteyiz" ifadesine yer veriliyordu. "Zinde güçler" ifadesi dikkat çekicidir. Bildiride "sosyalist bir Türkiye kurma yolundaki engelleri demokratik yollardan bir bir aşarak, işçi-köylü ittifakının en verimli sonucunu elde etme sürecinde emekçi halkımız" ifadesine yer veriliyor, emekten yana aydınların ve Anayasanın bekçilerinin güven ve desteğiyle memleketi yönetmeye hazırlanmak en önemli görev olarak saptanıyordu (DİSK Ajansı, 30 Nisan 1970). DİSK'in 1 Mayıs 1970 bildirisinde TİP içinde devam eden tartışmaların etkisini görmek mümkündür.

İşçinin Direnme Hakkı

1968 yılından başlayarak DİSK'in yaygın fabrika işgalleri ve direnişleri gündeme geldi. Aralarında Çelik Halat, Derby Lastik, Emayetaş, Singer, Türk Demirdöküm gibi işletmelerin de yer aldığı çok sayıda fabrikada işçi işgalleri yaşandı. Bunlardan Derby İşgali oldukça önemlidir. Çünkü bu işgal yetkili sendikanın belirlenmesi tartışmasından çıkmıştı ve ilk kez bu işgal sonucunda yetkili sendika referandum ile belirlendi (Aydın, 2012). 1969 Singer İşgali, işçilerin 1960 yıllar boyunca sürdürdükleri fiili-meşru mücadele çizgisinin önemli halkalarından birini oluşturdu (Aydın, 2015). Singer İşgali'nden sonra işyeri işgal ve direnişlerinde belirgin bir artışın yaşandığını söylemek mümkündür. 15-16 Haziran 1970'de tepe noktası yaşanacak olan bu fiili-meşru mücadele hattında metal işçileri ve Maden-İş Sendikası adeta öncü konumdaydı.

Bu eylemlerde sarı ve güdümlü sendikalara karşı verilen mücadele ve sendika seçme hakkını savunma belirleyici bir yere sahiptir. Singer İşgali sonrasında yoğunlaşan ve Maden-İş Sendikası üyeleri tarafından gerçekleştirilen işyeri işgali ve direniş ve eylemlerinin Can Şafak tarafından derlenen özeti oldukça etkileyicidir (2015):

TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varu,
Koleksiyonu

İŞÇİ ARKADAŞ

İnsanlık onuruna, yani anayasaya aykırı hareketlere engel ol.
Fabrikaya giriş ve çıkışlarda üstünüzü aratmak isteyen işverenlere

21
BURHANLIYI
AĞUSTOSU
1968
AVRUSU

ÜSTÜNÜ ARATMA

Dünya'nın hiçbir yerinde işçilerin üstleri aranmaz. Bu kölelik devrinden kalma bir usuldür. Memur, öğretmen, subayın, öğrencinin, işverenlerin üstü aranmaz. Yalnız biz işçilerin üstü aranıyor. Demek ki bizi kendilerinden ayırıyorlar. Çoluk çocuk sahibi, temiz Türk işçisinin üstü bir hırsız gibi aranmaz. İşçi hırsız değildir. İşçi emeği çalışan Türk vatandaşıdır.

Bani küstah işveren ve işveren vekillerinin, işçileri odalarına sokup, üstlerini arıyoruz diye, çirli-çirlik soydıkları bile görülmüştür ve duyulmuştur. Bundan sonra, bu tip küstah işveren vekillerine veya üstünüzü arayanlara gereken cevabı sen vereceksin.

Görüldüğü gibi işverenlerin, işçilerin üstlerini araması, işletmecilik ile ilgisi olmayan; tamamen işçiyi horlamak, ezmek, ikinci sınıf bir vatandaş olarak kalması maksadını gütmektedir. Biz, işçiler, işte bu korkunç, haysiyet kırıcı, insanca olmayan davranışa dur diyeceğiz.

BU USULÜ KALDIRACAĞIZ

ANAYASAMIZIN 15 NCI MADDESİ DİYOR Kİ:

Kanunun gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça, kamu düzeninin gerektirdiği hallerde de, kanunla yetkili bulunan mercinin emri bulunmadıkça,

Kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz

Kardeşlerim! Mahkeme kararı olmadan senin üstünü arayanlar ve aratanlar suç işliyor demektir. Nitekim, T.C.K. 179. maddesi diyor ki:

«Bir kimse diğer kimseyi gayrimesrû surette şahsî hürriyetinden mahrum ederse, beş seneye kadar hapis ve elli liraya kadar ağır cezal nakdiye mahkûm olur.»

İşte işçi kardeşlerin onların suç işlemelerine fırsat ve imkân vermeyeceksin.

Kardeşlerim! Kimse senin üstünü zorla araya maz. Anayasaya aykırı olan bu usulü yargıtay da yasakladı. İşte yargıtay kararı: Yargıtay 9 ncu Hukuk Dairesi Sayı Esas: 6288, Karar: 5775.

Bu Yargıtay kararına dayanarak Royal işçileri üstlerini aratmadılar. İşveren polis, jandarma çağırıldı. Gene birşey yapamadı.

ROYAL İŞÇİLERİ BU KANUNİ HAKLARI UĞRUNA TOPLUCA DİRENDİLER VE KAZAN-DILAR.

Şimdi hiç kimse yürekli Royal işçilerinin üstlerini arayamıyor.

SEN DE ÜSTÜNÜ ARATMAYACAKSIN.. Kapı bekçilerinin ellerini yakana değdirtmeyeceksin. (Yalnızca paketlerinize bakabilirler.)

İşçi kardeşim; üstünüzü aramaya kalkarlarsa, dinlemeden

ÇIKIŞ KAPISINDAN TOPLUCA GEÇECEKSİNİZ

MAHKEME KARARI OLMADAN

NE OLURSA OLSUN ÜSTÜNÜ ARATMAYACAKSIN

Zorla bir arkadaşımızın üstünü aramaya kalkarlarsa:

TOPLUCA ENGEL OLACAKSINIZ

Çünkü, Ceza Kanununun 183 ncu maddesi der ki: «Kanunda yazılı hallerin haricinde bir kimsenin üzerine aramak için emir veren, yahut bizzat arıyan memur, altı aya kadar hapis olur. Çünkü, bu bir meşhut suç olmaktadır. Meşhut suçu herkes ve her türlü önleyebilir.

İşveren veya vekili veya bekçisi, zorla aramaya kalkarsa:

BEN SENDİKAMDAN EMİR ALDEM ÜSTÜMÜ ARATMAM DİYECEKSİN.

Bir arkadaşımızın üstü aranmış olursa; derhal 21 28 95 numaraya, LÄSTİK - İŞ'e TELEFON E-DECEKSİN. Derhal üç kişi biraraya gelip ZABIT TUTACAKSINIZ. Derhal karakola gidip ŞİKAYET EDECEKSİNİZ.

DIKKAT:

SENİN HAKKINI SAVUNACAĞIZ DİYE SENİ SATANLAR OLACAKTIR

FAKAT SENİN İNSANCA YAŞAMA KAVGANIN YANINDA OLAN DEVRİMCİ SENDİKA VE GENÇLİK KURULUŞLARI OLDUĞUNU UNUTMA YALNIZ DEĞİLSİN.

ÜSTÜNÜ ARATMA

RIZA KUAS
LÄSTİK İŞ SENDİKASI
GENEL BAŞKANI
İSTANBUL İŞÇİ MİLLETVEKİLİ

Görsel 8: DİSK Lastik-İş Sendikası "Üstünü Aratma" Eylemi Bildirisi(TÜSTAV Nebil Varu Arşivi)

1969 Mart ayında Türk Demir Döküm işçileri direniş yaptı. Kırıkkale’de dört bin metal işçisi sarı sendikaya başkaldırdı. Haziran’da Teksan işçileri “Maden-İş’i istiyoruz!” sloganlarıyla iş bıraktı. Haziran ve Temmuz aylarında Horoz Çivi Fabrikası’nda çalışan yaklaşık 800 işçi, sarı sendikaya ve sömürüye karşı toplu halde işi bırakarak fiili durum yarattı. Ağustos’ta Maden-İş üyesi Türk Demir Döküm işçileri bir kez daha fabrikayı işgal etti ve kendilerini fabrikadan çıkarmak isteyen polisi fabrikaya sokmadı. Eylül’de Rabak işçileri baskılara karşı direnişe geçti. 8 Eylül’de başlayan direniş, işçilerin tüm taleplerinin karşılanmasıyla 29 Eylül’de sona erdi. Kasım’da İzmit Çelik Halat işçileri, Hisar Çelik Fabrikası, Boru Sanayi, TOE işçileri, direnişe geçti. 1969’un sonlarında Ege Sanayi Fabrikası’nda işçiler işverenin üç işçiyi işten çıkarması üzerine direnişe geçti. Türk Demir Döküm’de, Kavel’de, Gamak’ta, Magirus’ta, Auer’de, Elektrometal’de işçiler, sarı sendikaları direnerek, hatta yer yer toplum polisiyle çatışarak kovdu. 1969 yılının sonunda Türkiye işçi sınıfı tarihinin en dramatik olaylarından biri yaşandı. İstanbul Topkapı’daki Gamak Elektrik Motorları Fabrikası’nda, 29 Aralık 1969 günü, ücretlerini almak için işyerine gelen işçilere polis saldırdı; işçi Şerif Aygün polis kurşunuyla öldürüldü, ikisi ağır olmak üzere dört işçi yaralandı. 4 Mayıs 1970’de İstanbul Sungurlar fabrikasında emek tarihi içindeki en önemli fabrika işgallerinden biri başladı. Bu, Sungurlar fabrikasında aynı yıl içindeki üçüncü işgaldi. Sungurlar işçileri, tüm isteklerinin kabul edilmesi üzerine 25 Mayıs 1970 günü işbaşı yaptı. Aynı günlerde ECA Pres-Döküm Fabrikası’nda, işçilerin Metal-İş’ten istifa edip Maden-İş’e geçmeye başlamaları üzerine işverenin öncü işçileri işten atması ve Metal-İş’e de aidat kesmeye devam etmesi üzerine 6 Mayıs’ta üretim durduruldu. Bu dönemde İzmir Clemenson, İzmit Anadolu Döküm, Garanti Alüminyum işçileri fabrikalarını işgal etti. İşçilerin 15-16 Haziran 1970’de DİSK’i ve Maden-İş’i savunmak için yapacakları görkemli direnişin ardında bu birikim yatıyordu. DİSK 15-16 Haziran’a kuruluşundan itibaren biriktirdiği güç ve güvenle girdi ve bir varlık-yokluk mücadelesi verdi. Kendiliğinden değil DİSK’in örgütsel kararı ile şekillenen 15-16 Haziran direnişi adeta bir öz savunma eylemi, sendika hakkını savuma eylemiydi. Maya tutmuştu!

Sonuç

DİSK’in kuruluşunun hemen ardından Türk-İş yönetimi “*DİSK’in kısa bir süre içinde, bir atımlık barutunu tüketip, üç beş kurucunun hem yönetici hem üye durumunda kaldığı zavallı bir kuruluş haline geleceğini söylemek, bir kehanet olmasa gerek*” kehanetinde bulunmuştu. Bu kehanetin üzerinden 50 yıldan fazla süre geçti ve DİSK yarım yüzyılını tamamlayan bir örgüt haline geldi. Türk-İş’in kehaneti gerçekleşmedi. Çünkü DİSK bir tesadüfün değil, bir ihtiyacın ve bir sürecin ürünü olarak doğdu. DİSK’in kurulması uzun bir birikimin sonucudur. Türk-İş’te farklılaşma esasen TİP’in kurulmasıyla başlamıştı ve TİP’in kuruluşundan beri TİP’li sendikacılar Türk-İş ile ciddi gerilimler yaşadı. Türk-İş’te yarılmaya yol açan üç önemli gelişme

yaşandı. Bunlar Mart 1965 Kozlu direnişi, Ekim 1965 Genel Seçimleri ve 1966 Türk-İş Genel Kurulu'dur. Bu üç gelişme Türk-İş'te gerilimi derinleştirdi ve DİSK'in kurulmasına yol açtı. Türk-İş'in özel sektör işyerlerinde bekleneni verememesi, "partiler üstü politika" yaklaşımı konusunda yaşanan farklılaşmalar, 1966 Kongresi'nde TİP'li sendikacıların AP'li sendikacılar tarafından Türk-İş yönetimi dışında bırakılması, Türk-İş'in ABD sendikalarıyla ilişkileri ve grevlere yönelik pasif tutumu ve güdümlü sendikacılık anlayışı gibi konularda itirazı olan bir grup sendikacı Türk-İş ile yollarını ayırdı ve 1967 yılında DİSK'i kurdu.

DİSK kuruluş yıllarında "*müesses nizam*"ın taarruzuna uğradı. Hem siyasal alanda hem de sendikal alanda kuşatma altına alındı. Oldukça kısıtlı olanaklarla yola çıkan DİSK iniş çıkışlarla olsa da kuruluşunun ardından geçen birkaç yılda kalıcı olduğunu otaya koydu. Bu kalıcılık yeni bir sendikal anlayışa olan ihtiyacın da ürünüydü. 1947 sendikacılığından farklı olarak sınıf esasına dayalı mücadeleci yeni bir sendikacılıktı bu. DİSK'in benimsediği mücadele tarzı ve örgütlenme anlayışı o güne değin var olan ana akım sendikacılıktan farklıydı. 1961 Anayasasını temelinde bir devrimcilik, meşruiyet temelinde mücadele, anti-emperyalist, anti-kapitalist ve aydınlanmacı temelde bir siyaset, işkolu esasına dayalı merkezizetçi sendikal anlayış ve işçi sınıfının gücüne duyulan inanç DİSK'in ayırt edici özellikleriydi. DİSK sınıf vurgusu yaparak ve özünde sınıf sendikacılığı yaparak gelişti. Ancak kurucuları bunu "gerçek sendikacılık" veya "devrimci sendikacılık" olarak nitelendirmeyi uygun buldular.

DİSK, sendika-siyaset bağı açısından özgün bir deneyim olarak doğdu. DİSK'liler TİP'liydi. Ancak DİSK TİP'in değil, sendikal dinamiklerin kararıyla kuruldu. DİSK ve daha sonra DİSK üyesi olacak sendikalar örgütsel olarak TİP'ten bağımsızlığa büyük önem verdi. DİSK TİP'e seçimlerde destek verdi ancak TİP'i kuran sendikacılar siyasal alanda istedikleri sonucu alamadı. TİP çözülürken DİSK var oldu ve 1970'lerin ortasından itibaren yükselişe geçti. DİSK'in ilk yılları tarihin ironisiydi. DİSK yükselirken TİP geriliyordu. DİSK TİP'in ve solun yaşadığı sorunların ağırlığı kuruluş yıllarında derinden hissetti.

DİSK kurulduğu zamanın ruhuna uygun bir eylem ve siyaset tarzı geliştirerek tutunmayı başardı. DİSK'in kuruluş yıllarındaki yaklaşımlarının ve özelliklerinin -daha sonra çeşitli iniş çıkışlar olsa da- DİSK'in sonraki dönemlerinde belirleyici olduğunu söylemek mümkün. Kuruluş yıllarının ilkeleri ve deneyimi DİSK'in alameti farikası oldu. Kuruluş yıllarındaki yaklaşımından zaman zaman uzaklaşılması DİSK'te hep gerilimlere ve tartışmalara yol açtı. Duverger'nin ifadeleri söyleyecek olursak DİSK kuruluş yıllarının izlerini daha sonraki dönemlerinde de taşıdı kökenlerinin derin etkisi altında kaldı.

KAYNAKÇA

Kitap, Rapor ve Makaleler

- Ağralı, Sedat (1967). *Günümüzde Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı*, İstanbul: Son Telgraf Matbaası.
- Algül, Süreyya (2015). *Türkiye'de Sendika-Siyaset İlişkisi DİSK (1967-1975)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, Zafer (2012). *Geleceğe Yazılmış Mektup 1968 Derby İşgali*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Aydın, Zafer (2015). *Grevden İşgale Singer Eylemleri*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- Çelik, Aziz (2010). *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, Aziz (2017). "Türkiye'de Çalışma İlişkilerinde Kurumsallaşma (1960-1980), *Çalışma İlişkileri Tarihi* (Ed. Ahmet Makal) içinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, Aziz ve Kuvvet Lordoğlu (2006). "Türkiye'de Resmi Sendikalaşma İstatistiklerinin Sorunları Üstüne", *Çalışma ve Toplum* dergisi. Sayı 9, 2006/2, ss. 11-30.
- Çelik, Aziz ve Zafer Aydın (2008). *Paşabahçe 1966 Gelenek Yaratan Grev*, Gözden Geçirilmiş 2. Basım, İstanbul: Kristal-İş Sendikası Yayını.
- Dereli, Toket (1975). *Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi (Genel Olarak ve Türkiye'de)*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını.
- DİSK (1967a). *DİSK Kuruluş Bildirisi, Anıtüzüğü*, İstanbul: DİSK Yayınları No. 2.
- DİSK (1967b). *Türk-İş Çıkmazı*, İstanbul: DİSK Yayınları No:1.
- DİSK (1968). *2. Genel Kurul Çalışma Raporu*, İstanbul: DİSK Yayını.
- DİSK (1970). *III. Genel Kurul Çalışma Raporu 1968-1970*, İstanbul: DİSK Yayını.
- DİSK (1971). *DİSK'in Dört Mücadele Yılı*, İstanbul: DİSK Yayını.
- Duverger, Maurice (1993). *Siyasi Partiler*. Türkçesi: Ergun Özbudun. Dördüncü Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karahasan, Ömer (1978). *Türkiye Sendikacılık Hareketi İçinde Zonguldak Maden İşçileri ve Sendikası*, Zonguldak: Zonguldak Maden İşçileri Sendikası Matbaası.
- Koç, Canan ve Yıldırım Koç (2008). *DİSK Tarihi, Efsane mi Gerçek mi?* Ankara: Epos Yayınları.
- Maden-İş Tarihi Çalışma Grubu (2017). *Derinden Gelen Kökler (Cilt I-II)*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları ve DİSK Birleşik Metal-İş Sendikası Ortak Yayını.
- Öz, Barış (2005). "Kalkınma Sürecinde Sektörel/Sendikal Dinamikler Örnek Olay: Türkiye Maden-İş Sendikası", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sargın, Nihat (2001). *TİP'li Yıllar (1961-1971)*, İstanbul: Felis Yayınları.
- Selçuk, İlhan (1967). "Milli Şuur ve Türk-İş", *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1967.
- Şafak, Can (2015). *Ereğli 1965-1980 Çelik İşçileri*, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
- TİP (1962). *Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü*, İstanbul.

Tunç, Halil (1967). "Türk İşçi Hareketi ve Siyasi Partiler", *Türk-İş* dergisi, Sayı 49, Mart 1967.

Türk-İş (1967). *Türk-İş'e Bağlıyız*, Ankara: Türk-İş Yayını.

Türkiye Maden-İş Sendikası (1965). *Gerçek İşçi Sendikası*, İstanbul: Türkiye Maden-İş Sendikası Yayınları 2.

Türkiye Maden-İş Sendikası (1967). *XVIII. Merkez Genel Kurulu Çalışma Raporu 1966-1967, Birinci Kitap*, 22-23-24 ve 25 Mayıs 1967, İstanbul: Türkiye Maden-İş Sendikası Yayınları 9.

Arşiv Belgeleri

BCA (1965). Zonguldak Maden İşçileri Sendikası Başkanlığı'ndan Başbakan Ürgüplü'ye 17.3.1965 tarihli yazı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 030.01.124.795.1.

DİSK (1966). 31.12.1966 tarihli "Konfederasyon kararları başlığını taşıyan, Rıza Kuas, Şinasi Kaya, Rıza Güven ve Ehliiman Tuncer imzalı metin (tek sayfa), TÜSTAV-DİSK Arşivi.

DİSK (1967-1971). Giden Evrak Defteri, TÜSTAV DİSK Arşivi.

DİSK (1967c). 14 Ocak 1967 kuruluş hazırlık toplantısı tutanağı, TÜSTAV-DİSK Arşivi.

DİSK (1967d). 30 Ocak 1967 kuruluş toplantısı tutanağı, TÜSTAV-DİSK Arşivi.

DİSK (1967e). 31 Ocak 1967 DİSK Kuruluş hazırlık toplantısı oy pusulaları, TÜSTAV-DİSK Arşivi.

DİSK (1967f). DİSK Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Kuruluş Bildirisi (8 Sayfa), 12 Şubat 1967, İstanbul: DİSK Merkez Arşivi.

DİSK (1967g). "DİSK'in kurulma kararının alındığı toplantıda imzaya açılan 'KARAR' başlıklı metin", 14.01.1967, İstanbul: TÜSTAV-DİSK Arşivi.

DİSK (1967h). DİSK'in kuruluş kongresi için çağrı metni, İstanbul: TÜSTAV-DİSK Merkez Arşivi;

DİSK (1967i). Mehmet Alpdündar, Kemal Nebioğlu, Mehmet Kılınç ve Rüştü Güneri'den oluşan komisyon tarafından kaleme alınan üç maddelik karar metni, 14.01.1967, İstanbul: TÜSTAV-DİSK Arşivi.

DİSK Ajansı (1969). 25 Nisan 1969.

DİSK Ajansı (1970). 30 Nisan 1970.

DİSK Bilgi Fişleri (1967). Yeni Bir Konfederasyon Kurulması Hakkında 14 Ocak 1967 Cumartesi Günü Yapılan Toplantıya Katılan Sendikalar İçin Bilgi Fişi (Türkiye Maden-İş Sendikası, Lastik-İş Sendikası, Basın-İş Sendikası, Gıda-İş Sendikası, Türk Maden-İş Sendikası, Kimya İş), İstanbul: TÜSTAV-DİSK Merkez Arşivi.

DİSK Genel Kurul Defteri (1967-1980). DİSK Arşivi.

DİSK İddianame (1980). İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı, DİSK ve DİSK'e Bağlı Sendikalar-İlgili Kişi ve Kuruluşlar Soruşturması 1-İddianame, Esas No 1980/3971, Karar No 1981/1291, 25 Haziran 1981.

- DİSK Mali İşler Dairesi Raporu (1970). 21.3.1968-31.12.1969 Tarihleri İtibariyle Mali Rapor. Tarih Vakfı Arşivi, toplam 14 sayfa, çoğaltma rapor.
- Genelkurmay Başkanlığı (1967). Seferberlik ve Tetkik Kurulu'nun 24 Şubat 1967 tarihli yazısı. Yıldırım Koç arşivi.
- Güner, Hilmi (2009). Aziz Çelik tarafından İstanbul'da 20 Mart 2009 tarihinde yapılan görüşme. Türkiye Maden-İş Genel Başkanvekili.
- Güzelce, İbrahim (1967). DİSK Genel Sekreteri İbrahim Güzelce imzalı 11 Temmuz 1967 tarih ve 256 sayılı yazı, Tarih Vakfı Arşivi.
- Nebil Varuy Arşivi (1967). Uyanış Mitingi bildirisi. TÜSTAV.
- SADA (1966). Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması, orijinal metin. TÜSTAV-DİSK Arşivi.
- Sargın, Nihat (2008). Aziz Çelik tarafından yapılan görüşme, İstanbul: 25 Ocak 2008.
- TİP (1966a). "İşçi Hareketleri", (TİP 2. Kongre Raporunun İşçi Hareketleri bölümünün taslağı), (tarihsiz), çoğaltma, TÜSTAV Lastik-İş Koleksiyonu.
- TİP (1966b). Türkiye İşçi Partisi Genel Merkezi, Türkiye İşçi Partisi II. Büyük Kongresi (20-24 Kasım 1966, Malatya), Alınan Kararlar ve Yapılan Seçimlerin Sonuçları, İstanbul: Okur Matbaası, 1966.
- TİP (1966b). Türkiye İşçi Partisi, Çalışma Raporu-İkinci Büyük Kongre, 20-24 Kasım 1966, Malatya, İstanbul: Acar Basımevi, 1966.
- Türk-İş (1965). "Türk-İş'ten Bildirilmiştir", Türk-İş Basın Merkezi, 18.3.1965, TÜSTAV Lastik-İş Koleksiyonu.
- Türk-İş (1967a). 14.2.1967 tarih ve 67/597 sayılı yazı.
- Türk-İş (1967b). Türk-İş Yönetim Kurulu toplantı tutanağı, çoğaltma.
- Türkiye Maden-İş Sendikası (1967). Olağanüstü 16. Merkez Genel Kurulu'na sunulan, "DİSK (Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) Kuruluşu Hakkında Rapor (üç sayfa), İstanbul: TÜSTAV-DİSK Merkez Arşivi.
- Türkler, Kemal (1967). Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler'in Türk-İş Genel Başkanlığı'na gönderdiği 7 Ekim 1964 tarih ve 964/2498 sayılı yazısı. Türk-İş, Sayı 50, Nisan 1967.
- Yeldan, Şinasi (2007). Aziz Çelik tarafından yapılan görüşme, Ayvalık: 21 Temmuz 2007.

Gazete ve Dergiler

- Akşam, 13 Şubat 1967.
Cumhuriyet, 26 Şubat 1968.
Cumhuriyet, 28 Şubat 1967.
Cumhuriyet, 9 Eylül 1967.
DİSK gazetesi, 19 Nisan 1967, Sayı 1.
DİSK gazetesi, Haziran 1967, Sayı 3.
Hayat, dergisi 18 Mart 1965, Sayı 12.
Milliyet, 9 Temmuz 1967.
Milliyet, 13 Şubat 1967.
Milliyet, 20 Nisan 1967.
Milliyet, 21 Temmuz 1967.
Milliyet, 26 Şubat 1968.
Sosyal Adalet, Nisan 1965, Sayı 13.
Türk-İş dergisi, 25 Mart 1965, Sayı 25.
Ulus, 13 Şubat 1967.

